

KERKBEHEER

In deze uitgave:

- 3e en tevens laatste Regnerus Steensma lezing spreekt dr. Justin Kroezen over "Vroomheid in hout en steen"
- Nieuws uit de Provinciale afdeling Utrecht
- Vieringen in de kerk vragen om goede kwaliteit geluid en beeld

VERENIGING VOOR

KERKRENTMEESTERLIJK

BEHEER IN DE PKN

GrafiServices is dé specialist in gedrukte communicatie voor de nationale en internationale markt. Van advies, vormgeving, prepress, drukken, nabewerking tot distributie. Ons team regisseert en ontzorgt voor opdrachtgevers hun communicatie met het beste resultaat.

GrafiServices

service voor communicatie

Kanaalweg 30
3526 KM Utrecht
(030) 2 822 822
www.grafiservices.nl
info@grafiservices.nl

Pels & Van Leeuwen
orgelbouwers sinds 1903

WWW.PELSENVANLEEUWEN.NL

NIEUWBOUW · RESTAURATIE · ONDERHOUD

Platinalaan 10 - 5234 GH 's-Hertogenbosch · 073 - 641 29 51
info@pelsenvanleeuwen.nl

van
hoogevest
architecten

bureau
voor architectuur
en restauratie

bureau voor
consultancy

bureau voor
architectuurhistorie
kariatiden

Links de Zuiderkerk in Enkhuizen met een nieuw ontworpen kerkcentrum. Rechts de Sint-Joriskerk in Amersfoort met nieuw ingebouwd meubel.

meer info op www.vanhoogevest.nl

Foto's Frank Hanswijk

Rotterdam Goede Herderkerk

Een **goede verstaanbaarheid** in de kerk is niet altijd eenvoudig te realiseren. Door een veelheid aan akoestische factoren is het nodig een professionele en ervaren partner in te schakelen.

Schaapsound is dé leverancier op het gebied van kerkgeluids-installaties, projectie en videoapparatuur en moderne oplossingen voor de kerktelefoon.

Niet alleen door jarenlange ervaring in honderden kerken, maar ook door ons specialisme in het zelf ontwikkelen van hoogwaardige, innovatieve producten. **Zo kunnen we optimaal inspelen op uw specifieke situatie.**

schaapsound

Kaartenmakerstraat 18
2984 CB **Ridderkerk**
0180-41 46 00

Baileystraat 2a,
8013 RV **Zwolle**
038-785 19 77

Mussenberg 7
6049 GZ **Roermond**
0475-33 69 44

www.schaapsound.nl
info@schaapsound.nl

KERKORGELBOUWERS

J.L. VAN DEN HEUVEL

vdheugel.orgelbouw@wxs.nl <http://vandenheuvel-orgelbouw.nl>

Amstelwijckweg 44, 3316 BB DORDRECHT Tel. 078 6 17 95 40

Bij kerkelijkdrukwerk.nl kunt u o.a. een kerkblad, liturgie, flyer of poster laten drukken.

Vaste lage prijzen en geen verzendkosten. Productie in eigen huis en binnen 24 uur gereed.

Vraag de speciale kortingscode aan.
Ga naar kerkelijkdrukwerk.nl/actie

UW
KERKBLAD
GRATIS
GEDRUKT

Kerkelijk
DRUKWERK.NL

Achterwetering 31, Schoonhoven | 0182 - 305200

Voegbedrijf v.o.f.
Heldoorn

Gespecialiseerd in Gevelrenovatie

- Ambachtelijk voegwerk
- Stofarm Uithakken
- Stofarm Zagen
- Gevelreiniging
- Impregneren
- Steigerwerk
- Snij en Knipvoegen
- Steen Reparaties
- Restauratie
- Scheurherstel
- Patineren van steen
- Erkend restauratie Voegbedrijf.

Bel 038 – 355 78 79 of zie
www.voegbedrijfheldoorn.nl
www.heldoorngevelrestauratie.nl

SKG

Verantwoord lenen? SKG!

Gemeenten en kerken die behoren tot de Protestantse Kerk in Nederland kunnen bij Stichting Kerkelijk Geldbeheer sparen, lenen en hun betalingsverkeer regelen. Bovendien biedt SKG Online u de mogelijkheid digitaal betalingen te verrichten. SKG werkt zonder winstoogmerk. Met gunstige rentepercentages en lage kosten voor betalingsverkeer.

Want ons motto is: *Geld van de kerk voor de kerk!*

www.skggouda.nl

Kerkgeluidstechniek op z'n best!

de techniek als hulpmiddel, ook in uw kerk

De kerkgeluidstechniek schrijdt voort ... met rasse schreden! Dialoog Church Sound is als specialist op kerkgeluidstechniek niet achtergebleven en heeft met meer dan 1800 kerken in Nederland een groot werkgebied. Met gebruikmaking van de nieuwste digitale techniek en zijn zowel grote galmrijke als kleinere kerken inmiddels voorzien van kerkgeluidsystem en die zorgen voor een uitstekende spraakverstaanbaarheid en dat tegen budgettair verantwoorde aanschafprijzen.

Dialoog Church Sound

Bolognalaan 6

5632 RL Eindhoven

www.cantorsound.nl

040 - 24 20 840

info@cantorsound.nl

 DEN HOED
aannemers

De ambachtelijke bouwer

Den Hoed Aannemers B.V.
Bergambacht 0182 - 351 225

Gespecialiseerd in **restauratie** en
onderhoud van uw **kerkgebouw**

Kijk voor referenties en meer info op www.denhoed.nl

■ RESTAURATIE ■ ONDERHOUD ■ NIEUWBOUW

VELLEMA TORENUURWERKEN

Vellema Torenuurwerken is al meer dan zestig jaar gespecialiseerd in reparatie, restauratie en periodiek onderhoud van (monumentale) torenuurwerken en klokken. Vellema combineert kennis en respect voor historische- en monumentale waarde met de vele mogelijkheden van toepassing van eigentijdse (automatiserings)technieken.

Kijk op onze website voor meer informatie of bel ons voor een vrijblijvende afspraak: 0518 43 22 99.

VELLEMA
TORENUURWERKEN

Uitvoerder
UNETO-VNI

VELLEMA. PASSIE
VOOR MENS EN
TECHNIEK.

VELLEMA TORENUURWERKEN - GRIENEDYK 48 - HALLUM - WWW.VELLEMA.NL

TOINE DAELMANS

LUIDKLOKKEN
&
TORENUURWERKEN

Stipdonk 16, 5715 PC Lierop
☎ Toine Daelmans: 0492 54 55 77
☎ Ralf van Veghel: 06 460 656 21
info@daelmans.com - www.daelmans.com

De VKB biedt in samenwerking met Marsh en Mercer een breed assortiment aan verzekeringen. Deze verzekeringen zijn op maat gemaakt voor de VKB-leden en hebben zeer scherpe premies. Op de internetsite www.vkb-verzekeringen.nl kunt u verzekeringen afsluiten, schaden melden en informatie handig terugvinden. Voor gemeenten, betrokken medewerkers, predikanten, maar ook vrijwilligers zijn adequate verzekeringen beschikbaar. De meeste VKB-leden maken al gebruik van onderstaande verzekeringen:

Marsh:

- bestuurdersaansprakelijkheidsverzekering
- brandverzekering
- fraude- en berovingverzekering
- wettelijke aansprakelijkheidsverzekering
- rechtsbijstandverzekering
- werkgeversaansprakelijkheid

Mercer:

- groepsreis/ongevallenverzekering
- ongevallenverzekering voor vrijwilligers
- persoonlijke ongevallenverzekering
- vervangingsverzekering predikanten
- verzuimverzekering
- WGA-gatverzekering
- WGA-ERD verzekering
- zorgverzekering

Uw contactpersoonPieter Stoeltie | T: 020 - 54 17 539 | E: info.vkb@mmc.com**Uw contactpersoon**Sai Fong Lam | T: 010 - 40 60 962 | E: info.vkb@mmc.com**Partnering for impactSM**

Marsh en Mercer zijn twee van de Marsh & McLennan Companies, samen met Guy Carpenter en Oliver Wyman.

KERKBEHEER

Colofon

Dagelijks bestuur VKB

Mr. P.A. de Lange, Piershil, voorzitter
Drs. C. de Raadt, Bodegraven, vice-voorzitter
W.G. Roseboom, Nieuwegein, secretaris en
2e penningmeester
Drs. H. van der Wal, Heino, 2e secretaris
Drs. H. van der Burg, Bedum,
penningmeester
Ir. B.P. de Wit RTD, Sprang-Capelle, lid
G. Koffeman, Oudewater, lid

Ereleden

D.G. Bijl en drs. G. van Soest

Redactie

W.G. Roseboom, voorzitter, J.C. Riemersma,
drs. J.M. Aarnoudse en R.M. Belder,
eindredacteur

Centraal Bureau

Nicolaas Maessingel 271D,
3311 KS Dordrecht
E-mail: info@kerkrentmeester.nl;
Tel. 078 - 639 36 66, fax. 078 - 631 59 49
Website: www.kerkrentmeester.nl

Postadres administratie en redactie

Postbus 176, 3300 AD Dordrecht

Abonnementen

Abonnementsprijs per jaar voor leden van
de VKB: 1 t/m 5 abonnementen € 25,-
per abonnement; 6 t/m 10 abonnementen
€ 23,- per abonnement en 11 en meer
abonnementen € 21,- per abonnement.
Abonnementsprijs voor niet-leden
€ 28,- per abonnement.
Deze prijzen zijn exclusief 6 pct. BTW.
ISSN 1568-8712

Vormgeving

Grafisch Bureau DUS BV, Rotterdam

Druk

GrafiServices

Oplage

6.000 ex.
© april 2016

Foto omslag

Kerk te Jorwerd

INHOUD

Stappen zetten	107
Dr. Justin Kroesen neemt afscheid met lezing over "Vroomheid in hout en steen"	108
Kalender voor kerkrentmeesters	109
Sint-Joriskerk Amersfoort: monumentale kerk behouden met rendement	113
Stichting Oude Groninger Kerken wint Gouden Terebinth	115
Bezoekersrecord Utrechtse Domburg	115
In memoriam Th. L. van Hazel	116
Crowdfunding voor Dokkumerkerk geslaagd	117
Met Kerkbalans het jaar rond	117
RCE publiceert handleiding voor kerkbestuurders	118
Provincie Noord-Holland subsidieert restauratie kerkgebouwen	118
Grote kerk Drachten na restauratie weer in gebruik	118
Subsidieregeling herbestemming Monumenten 5 jaar verlengd	118
Nieuws uit de provinciale afdeling Utrecht	119
In memoriam Kees Pronk	120
Grote daling van ledentallen bij Duitse kerken	121
Begraven in eigen tuin in Beek?	121
Orgel Dorpskerk Huizum gerestaureerd	122
Anderhalve ton voor Joodse begraafplaatsen in Groningen	122
Vieringen in kerk vragen om goede kwaliteit geluid en beeld	123
Henk Wobben (KKA/KKG): Nooit kerkelijk bezit verkopen	124
Opnieuw subsidie voor restauratie Friese kerken	124
Kerk Lippenhuizen weer in gebruik	124
Restauratie St. Stevenskerk Nijmegen voltooid	125
Geen zonnepanelen op gereformeerde kerk Bennekom	126
Kerkgangers doen meer vrijwilligerswerk	126
De kerk: deur des hemels	127
Project Catharijneconvent toont de rijkdom van kerken	128
Onderscheidingen van de VKB	129
Insignes van de Protestantse Kerk in Nederland	130
Week van de Begraafplaats 2016	130
Restauratie Hinszorgel Appingedam	130
Voorlichtingsboekje "Ruimte"	130

Voorzitterskolom

Mr. Peter A. de Lange

STAPPEN ZETTEN

Onze directeur was pas bij zijn dochter in Ivoorkust. Hij vertelde dat hij daar de officiële hoofdstad bezocht. Dat is niet Abidjan, maar Yamoussoukro. De eerste president van Ivoorkust kwam daar vandaan, en het ligt centraal in het land. Hij liet al vast het wegen- en stratenplan asfalteren voor een groot regeringskwartier. Ook werd er vast een groot congrescentrum met hotel en een magnifieke basiliek gebouwd, waarbij de koepel een grotere replica van de Sint Pieter voorstelt. Alleen de kerk al kostte ongeveer € 250 miljoen. Van de paus, die de kerk wel wilde inwijden in de jaren tachtig, moest er in het straatarme land dan echter wel ook een ziekenhuis worden gebouwd. Het Vaticaan vond het kennelijk iets te gênant, 5 miljoen voor glas in lood, en 20 miljoen voor marmer, voor 7000 zitplaatsen die maar één keer werden bezet (bij de wijding door de paus). Het ziekenhuis is ook gebouwd, maar staat al 25 jaar leeg. Er is nog geen ministerie verhuisd, de straten liggen er leeg en verlaten bij. De kerk staat er in een lege stad prachtig maar ongebruikt bij.

Waar een Woord is, is een weg, zo heet het rapport waarin de toekomstvisie van onze kerk wordt verwoord. Een weg is er om te gaan, niet om stil te staan, maar om stappen te zetten. De situatie van veel plaatselijke gemeenten in ons land is zorgwekkend. Kerkrentmeesters hebben de neiging om in operatie te schieten, begrijpelijk, want je wil concreet zaken oplossen en gaten dichten. Maar bij elkaar opgeteld gaat het om ontwikkelingen die om een gezamenlijk beleid vragen. In die zin is de beweging die met 'Kerk 2025' is ingezet door de VKB positief begroet. Het is geen tijd meer van 'pappen en nathouden'. De kerk moet in de positie

blijven om te kunnen doen waarvoor ze op aarde is: de boodschap van het Evangelie verkondigen. De beheerskant moet dat faciliteren. Maar er zijn wel nieuwe wegen nodig, vooral wegen waarop we ook samen stappen kunnen zetten. De VKB heeft dat al een aantal jaren terug aangekaart en ook via 'Kansen voor kerken' contouren geschetst.

De synode heeft het rapport 'Waar een Woord is, is een weg' unaniem aanvaard. Dat heeft nieuwe uitgangspunten gecreëerd. Wij hebben gezegd: ondanks vragen gaan we niet in de contramine, maar we denken mee, waarbij het versterken van plaatselijke gemeenten, en 'local ownership' ijkpunten zijn en blijven. Vanuit de VKB zijn er gesprekken met de leiders van onze kerk. We herkennen dat we verschillende invalshoeken kunnen hebben, maar ook een gemeenschappelijk belang. Toch blijven we ook bezorgd over een te grote top down benadering. Hoe komen we tot een gezamenlijke koepel ten behoeve van niet-commerciële ondersteuning van plaatselijke kerken in beheerszaken? We willen één administratief loket, door de kerk gelegitimeerd. Maar ook beschikbaarheid van kerngegevens om per regio pro-actief beleid te kunnen maken, in gezamenlijkheid. De kerk gaat uit van terugbrengen van eigen inzet, en wil uitgaan van ondersteuning 'vrijwillig waar kan, betaald waar het niet anders kan'. Wij willen daarmee verder, stappen zetten. Wegen aanleggen waarop niemand gaan wil of gaan kan, heeft echter geen zin. We zoeken samen naar een begaanbare weg, naar een 'eeuwige weg' (Psalm 139:24). Dat wil zeggen: een weg die ons tot onze bestemming meevoert: er te kunnen zijn tot eer van God, ook als (kleinere) kerk in Nederland in de 21e eeuw.

Basilique de Notre Dame de la Paix de Yamoussoukro

Dr. Justin Kroesen neemt afscheid met lezing over "Vroomheid in hout en steen"

Dr. Justin Kroesen, tot 1 januari jl. universitair docent Kunstgeschiedenis van het christendom aan de Rijksuniversiteit Groningen, publiceerde in 2004, samen met zijn voorganger dr. Regnerus Steensma (1937-2012) een overzichtswerk over middeleeuwse dorpskerkinterieurs. Sinds het overlijden van Regnerus Steensma op 12 december 2012 beheert Kroesen diens wetenschappelijke erfenis. Omdat dr. Justin Kroesen per 1 januari 2016 is benoemd tot universitair hoofddocent aan de universiteit van Bergen (Noorwegen), werd op 18 december jl. aan de Rijksuniversiteit van Groningen een afscheidssymposium gehouden.

's Middags verzorgde de heer Kroesen in de kerk van Jorwert de derde Regnerus Steensma-lezing met als titel "Vroomheid in hout en steen". Deze derde en laatste Regnerus Steensma-lezing vond plaats in de Dorpskerk van Jorwert, het dorp dat nu zo'n 300 inwoners telt en bekend werd door het boek "Toen God verdween uit Jorwert" van Geert Mak.

Omdat deze 3e Regnerus Steensma-lezing ook in het teken stond van het afscheid van de heer Kroesen, bedankte de voorzitter van de Stichting Alde Fryske Tsjerken, de heer Jan Kersbergen, de heer Kroesen voor diens bijdragen. Want samen met dr. Steensma was hij de ambassadeur voor het werk van de Stichting Alde Fryske Tsjerken.

Vervolgens vertoonde hij een filmpje waarbij de heer Kroesen aan het woord is over een aantal van door hem bezochte kerken. Als dank en waardering voor het werk voor de Friese kerkgebouwen overhandigde hij de heer Kroesen een aandenken. Aan het slot van de bijeenkomst sprak ook de heer Pim de Bruin, voorzitter van de Stichting Oude

Dr. Justin Kroesen

Groninger Kerken, een dankwoord tot de heer Kroesen.

Erfenis van Regnerus Steensma

Deze 3e Regnerus Steensma-lezing werd verzorgd door de heer Kroesen die bij deze lezing stil staat bij een halve eeuw onderzoek naar historische kerken. "De kerk van Jorwert waar God verdween en inmiddels weer verscheen, werd in 1994 aan de Stichting Alde Fryske Tsjerken overgedragen". Nu is Jorwert in het kader van het project Nijkleaster, een pioniersplek van de Protestantse Kerk in Nederland, gesticht door Sietske Visser en Hinne Wagenaar. Een bijzondere plek, waar mensen zich in alle rust kunnen terugtrekken. Een adempauze en tegelijkertijd is het een plaats waar mensen elkaar ontmoeten in liturgie en gesprek, stilte en wandeling, plezier

en recreatie. Nijkleaster werd zo'n succes dat er behoefte ontstond aan meer faciliteiten.

In de lezing te Jorwert kijkt de heer Kroesen terug op de ontwikkelingen van de afgelopen halve eeuw, ruwweg de periode waarin Regnerus Steensma actief was. De aandacht voor de historische kerkgebouwen kwam in Nederland pas vrij laat op gang. In de 19e eeuw werden veel middeleeuwse kerken, ook in Friesland, afgebroken en herbouwd. Het was de katholieke Maastrichtenaar jhr. Victor de Stuers die de achteloosheid waarmee men met het cultureel erfgoed in die tijd omging, aanpakte. Dankzij zijn inzet werd er het rijksbureau voor de Monumentenzorg gesticht. In 1964 schreef Regnerus Steensma zijn eerste wetenschappelijke publicatie en hij hield in de periode

1964 tot 1966 een veertigtal lezingen over 'Kerkelijke schatten in Noord- en Oost-Nederland'. Deze verhandelingen legden een belangrijke basis voor zijn eerste boek over het religieus erfgoed, getiteld "Vroomheid in hout en steen. Langs middeleeuwse kerken in Noord-Nederland". Het boek verscheen in 1966 en was een enorm succes. Het boek is viermaal herdrukt en verscheen tenslotte in een oplage van 25.000 exemplaren. Het opende bij een groot publiek de ogen voor de grote waarde van het religieus erfgoed in de noordelijke provincies. Slechts een enkeling was Steensma in deze missie vooraf gegaan. In 1943 had ds. J.J. Kalma een boekje geschreven over de oude Friese kerken geschreven. In dat boekje riep hij de toenmalige kerkvoogden op om 'het mooie dat we nog hebben, met zorg te behoeden'.

"Bedreigde diersoort"

De heer Kroesen wijst erop dat veel kerken ontdaan zijn van lambriseringen en kerkbanken. Het kerkmeubilair was daardoor in feite onbeschermd en menig interieuresemble werd in deze periode verwijderd en uit elkaar getrokken. Een pijnlijk voorbeeld is de kerk van Holwierde (Gr), die na schade opgelopen aan het eind van de Tweede Wereldoorlog werd gerestaureerd. De toenmalige architect besloot het statige zestiende- en zeventiende-eeuwse kerkinterieur grotendeels te verwijderen om de architectuur beter te laten uitkomen. De twee rijen banken werden samengevoegd tot een massief blok, terwijl het orgel van het doksaal werd verwijderd en verplaatst werd naar een nieuwe tribune boven de westingang. Twee zestiende-eeuwse banken werden verzaagd en samengesmeed. De preekstoel werd voor het oksaal geplaatst waarbij het doophek sneuvelde. Deze ingrepen kunnen we niet anders typeren dan als cultuurhistorisch vandalisme. Daar komt nog bij dat deze gang van zaken indruiste tegen de wil van de plaatselijke kerkvoogdij, die een groot deel van de kosten moest betalen, maar geen inbreng had. Bij vrijwel alle herinrichtingen van kerken in die tijd, werd het doophek een soort bedreigde diersoort.

Kerkmeubilair gaat grotere rol spelen

In deze context van hard gerestaurerde kerken met een sterk ondergewaardeerde kerkinrichting begon de jonge theoloog Regnerus Steensma zich te verdiepen in de oude Nederlandse kerken. Vanaf de jaren zeventig is door hem veel onderzoek gedaan naar kerkinterieurs, zoals koorhekken, koorbanken en kansels. Ook de fotocollectie van Regnerus Steensma, die te beschouwen is als een wetenschappelijk erfstuk, is van een enorme omvang.

Rond 1970 was er veel beweging op het terrein van de kerkelijke monumenten. Om deze kerkgebouwen van noodlijdende gemeenten voor verval te behoeden, werden in 1969 en 1970 in respectievelijk Groningen en Friesland stichtingen opgericht die de kerken in eigendom overnamen. Regnerus was de grondlegger hiervan en was nauw betrokken bij de verdere initiatieven van deze stichtingen, die later ook in andere regio's in het land werden opgericht..

Vanaf de jaren tachtig werd ook de

praktijk van kerkrestauratie zelf onderwerp van het onderzoek. In 1983 maakte Regnerus Steensma de balans op van veertig jaar restauratie en herinrichting van oude hervormde kerken in het boek "Opdat de ruimten meevieren", een studie over de spanning tussen liturgie en monumentenzorg bij de herinrichting en het gebruik van monumentale kerken. Steensma legt daarin zo'n vijftig voorbeelden onder de loep. Het kerkmeubilair gaat daarbij een grotere rol spelen.

Een mijlpaal in het onderzoek naar protestantse kerkinterieurs in Nederland was het boek 'Een huis voor het Woord' van C.A. van Swighem, dat in 1984 verscheen. Hierin werd het onderwerp voor het eerst in de volle breedte en in al zijn facetten historisch behandeld. Sinds de verschijning van dit boek is het protestantse kerkinterieur in de belangstelling blijven staan. Opvallend daarbij is de positie van het orgel. Aan de ene kant is het orgel een voor Nederland bij uitstek kenmerkend element in de protestantse kerkinrichting, terwijl aan de

Kalender voor kerkrentmeesters

Voor de colleges van kerkrentmeesters is het van belang in de komende maanden o.m. aan de volgende zaken aandacht te besteden.

April:

- Tussenrapportage in kerkblad over verloop actie Kerkbalans 2016 (hoeveel toezeggingen t.o.v. vorig jaar, hoe verlopen de betalingen t.o.v. toezeggingen januari. Moeten er, wanneer de toezeggingen soms onder het verwacht niveau blijven, op beleidsniveau (kerkenraad) bijstellingen plaatsvinden?
- Voorlopige jaarrekening 2015 die door het college van kerkrentmeesters is opgesteld, bespreken in de kerkenraad.
- Bezoek algemene vergadering van de VKB op 16 april in Leerhotel te Amersfoort.
- Betaling Maandnota.
- Besluiten tot huuraanpassing per 1 juli 2016 indien kerkelijke gebouwen aan derden worden verhuurd.

Mei:

- Inning bijdrage Solidariteitskas onder lidmaten (eventueel uitgebreid tot de doopleden).
- Betaling Maandnota.
- Publicatie in het kerkblad van de jaarrekening 2016
- Publicatie over stand van zaken actie Kerkbalans 2016

andere kant de wereld van het orgelonderzoek toch nog altijd gescheiden is van de studie van kerkbouw en kerkinrichting. Voor Regnerus Steensma is het orgel altijd een andere planeet geweest, want waar hij orgels in zijn studies besprak, gold dat altijd uitsluitend de buitenkant, aldus Justin Kroesen.

Nieuwe standaard

In het laatste boek van Regnerus Steensma "Protestantse kerken – hun pracht en hun kracht", dat in 2013 postuum verscheen, is een nieuwe standaard gezet in de studie van protestantse kerkinterieurs. Maar nu op een manier waarbij de beleving van de ruimte wél een hoofdrol speelt. De heer Kroesen wijst er op dat dit laatste vooral te danken is aan de kunst van de kerkfotografie die Regnerus zichzelf na zijn pensioen had aangeleerd. Het onderwerp van dit boek is het interieur van Nederlandse kerkgebouwen vanaf de late Middeleeuwen tot aan de negentiende eeuw. De focus ligt zowel op de afzonderlijke onderdelen van de kerkinrichting en hun beeldtaal als op hun waarde als ensemble. De meeste aandacht gaat uit naar de vroegmoderne tijd, vanaf de zestiende tot en met de achttiende eeuw. Deze periode was bij uitstek de bloeitijd van het protestantse kerkinterieur. Vanuit het vroege protestantisme wordt veelvuldig teruggekeken naar de katholieke tijd vóór de Reformatie, en ook is er aandacht voor enkele ontwikkelingen na de Franse Tijd. Geheel in overeenstemming met zijn eerdere boeken is het kerkinterieur in deze studie primair benaderd als een functionele ruimte, die is ingericht om te worden gebruikt.

Door studie van de vorm, plaats en beeldtaal van kerkelijke inrichtingsstukken probeert Regnerus Steensma de mensen achter de objecten op het spoor te komen. Zo verplaatsten we ons in de predikant van het Friese Mantgum die bij het bestijgen van de preekstoel iedere keer door de voorstellingen van Christus rondom de kuip werd herinnerd aan zijn rol als leraar. In de Pieterskerk van Leiden treffen we het gilde van de schoenmakers die bij de Reformatie hun altaar kwijtraakten en

vervolgens een tekstbord ophingen over het belang van hun ambacht. Het boek laat de onvermoede rijkdom van protestantse kerkinterieurs zien en doet daarmee impliciet een oproep om heel zuinig te zijn op wat we nog hebben. Deze boodschap is in de pers rond het verschijnen van het boek goed overgekomen. Het Friesch Dagblad kopte destijds: Protestantse kerken sober? Steensma's boek bewijst het tegendeel.

Drie trends

De heer Kroesen concludeert dat een halve eeuw onderzoek naar historische kerken zoals dat door de heer Steensma is verricht, tot gevolg heeft gehad dat er drie trends zijn ontstaan:

- De belangstelling voor het regio-perspectief is enorm vergroot. Er is de afgelopen tientallen jaren veel meer aandacht voor de regio's gekomen. Provincies en regio's zijn in een globaliserende wereld steeds harder op zoek naar hun identiteit, en naast de Gelderse rookworst en de Hollandse weidemelk verschijnen er ook steeds meer boeken over kerken in Nederlandse regio's in de winkels. Voor een deel is dat ook het gevolg van de Oude kerkenstichtingen, die nu eenmaal per provincie georganiseerd zijn.
- Er is als het ware een herontdekking gedaan van het middeleeuwse, katholieke verleden van de oude hervormde kerkgebouwen. Nederland telt ongeveer 800 middeleeuwse kerken en de meeste daarvan zijn protestants. Anders dan vaak is beweerd werden deze bij de Beeldenstorm niet geheel ontdaan van alle oude inrichting. In 1997 publiceerde de in Nederland wonende Amerikaan Jeremy Dupertuis Bangs een Engelstalig boek met een eerste overzicht van de inrichting van Nederlandse kerken voor de Reformatie. Opnieuw is met name in de noordelijke provincies veel onderzoek verricht, en hierbij is Regnerus Steensma weer duidelijk een spilfiguur geweest. Vooral na 2000 schreef hij vele

artikelen over uiteenlopende middeleeuwse onderwerpen, van sacramentsnissen tot doxalen, piscina's en doopvonten. Deze studies waren deels geïnspireerd op het Europese dorpskerkenproject waaraan ik tussen 1998 en 2004 samen met Regnerus werkte en waaraan hij het grootste deel van zijn onderzoekstijd besteedde. Door de studie van kerken in het buitenland keek Steensma met een nieuwe blik naar middeleeuwse kerken in Nederland. Zes keer publiceerde hij een provinciale studie over "de sporen van de katholieke eredienst in nu hervormde middeleeuwse kerken", namelijk in Friesland, Groningen, Drenthe, Overijssel, Noord-Holland en Zeeland. Mede door zijn enthousiasme voor het fotograferen zou deze benadering na zijn pensioen in 2002 zich tot een zeer vruchtbare onderzoekslijn ontwikkelen. In 2012 publiceerde Regnerus een doorwrochte studie over de gotische koorbanken in de Martinikerk van Bolsward uit, het belangrijkste stuk middeleeuws beeldhouwwerk in Noord-Nederland. Daarin analyseert hij de banken in het bredere kunsthistorische landschap tussen Vlaanderen en Noord-Duitsland.

- Er zijn niet-religieuze aspecten ontdekt. Kerken vervullen de laatste tientallen jaren ook profane functies zoals: markten, lezingen, concerten, symposia e.d. Lange tijd zijn kerken uitsluitend gezien als godshuizen, maar dat is maar een deel van de werkelijkheid. Deze opvatting heeft zijn wortels vooral in de 19e eeuw, toen het religieuze en het seculiere sterk van elkaar onderscheiden werden. In de loop der eeuwen hebben kerkgebouwen niet alleen gediend voor de godsdienstoefening maar vervulden ze tegelijk vele profane functies in onder meer onderwijs, rechtspraak, vergaderingen, jaarmarkten, theater en concerten. Zo waren kerken in dorpen en steden de spil waaromheen het sociale leven draaide. In

1988 hield de al genoemde C.A. van Swigchem zijn afscheidsrede met als titel Een goed regiment. Het burgerlijke element in het vroege Gereformeerde kerkinterieur. Hierin schetste Van Swigchem hoe het wereldlijke en het kerkelijke in de kerkruimte samenkwamen, elkaar deels overlaptten en soms ook beconcurrerden. In de Grote kerk van Maassluis lieten de vissers een gildebord ophangen waarop God uitgebreid geloofd en geprezen wordt, maar die toch vooral bedoeld is als een reclamebord voor hun bedrijfstak. Waar het burgerlijke aspect in de steden van het Westen des lands dominant is, is het in Noord- en Oost-Nederland vooral de adel die in het kerkinterieur zijn sporen heeft nagelaten. Zo veranderden veel kerken in de 17e en 18e eeuw in ware eretempels voor de adel, waar de sfeer bepaald wordt door grafmonumenten, rouwborden, herenbanken en heraldiek. Vooral in Noord-Nederland is naar deze laatste onderwerpen in de afgelopen jaren tamelijk veel onderzoek verricht. Zo zijn in Groningen en Friesland verschillende publicaties verschenen over herenbanken, rouwborden en grafmonumenten en is de verhouding tussen kerk en borg of state voor verschillende plaatsen uitgezocht.

Nieuwe mijlpaal

Het jaar 2016 belooft een nieuwe mijlpaal in de studie van Nederlandse kerkinterieurs te worden met de publicatie van een prachtboek over 100 bijzondere kerkinterieurs. Het plan om een boek te maken over de 100 mooiste kerkinterieurs van Nederland, geïnspireerd op de Engelse bestseller van Simon Jenkins *England's 1000 best churches*, ontstond bij Regnerus en mij al in 2009. Van realisatie van dat plan is het weliswaar nooit gekomen, maar nu is op initiatief van de afdeling Erfgoed in Kerken en Kloosters van het Museum Catharijneconvent in Utrecht toch een boek in de maak over de beste 100.

Met dit project zal het kerkinterieur in één klap zijn traditionele achterstand inlopen en staat het interieur

Aanwezigen in de kerk van Jorwerd

ook bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed definitief hoog op de agenda. Dat is allemaal winst. Het boek "100 bijzondere kerkinterieurs" bevat de impliciete boodschap om zuinig om te springen met het unieke wat we nog hebben, en hierin volgt het de lijn van mensen als J.J. Kalma en Regnerus Steensma. Een feit is dat kerken, en dan vooral hun interieurs, onder grote druk staan. Door de voortschrijdende ontkerkelijking worden kerken op veel plaatsen afgestoten of verkocht, waarbij de inrichting vaak het eerst voor de bijl gaat. Aan het begin van mijn lezing heb ik al gewezen op de vele creatieve herbestemmingen die we de laatste jaren in Nederland hebben gezien, waarbij kerken werden verbouwd tot woonhuis, winkel, hotel, tandartsenpraktijk, hotel of restaurant, waarbij niet altijd met evenveel respect is omgegaan met het monumentale interieur, aldus de heer Kroesen.

Vertrek naar Noorwegen

Bij mijn vertrek naar Noorwegen in januari a.s. laat ik een heel ander kerkenlandschap achter dan dat waarin Regnerus zo'n vijftig jaar geleden zijn werkzaamheden begon. Terwijl de kerkelijkheid en daardoor het religieuze gebruik van kerken sterk is teruggelopen, zijn de gebouwen als cultureel erfgoed juist heel sterk in opkomst. Regnerus zelf verwoordde nog in 2012 dat er in en om de Groninger kerken sprake was van 'Minder religie en meer cultuur'. Steeds meer mensen en organisaties spannen zich in voor hun behoud en

in de laatste jaren zijn de kerken en hun unieke waarden veelvuldig in de media aan bod gekomen. Ten aanzien van de kwetsbare interieurs is er een sterker gevoel van urgentie ontstaan, al is er met name op dit punt nog altijd veel in gevaar. Ook in het wetenschappelijk onderzoek worden steeds meer facetten van ons religieus erfgoed bestudeerd. In september is Jacolien Wubs in Groningen begonnen aan haar promotieonderzoek naar de voor protestantse kerken zo kenmerkende tekstborden en tekstopdriften. Het grote archief van Regnerus Steensma op dit terrein maakte dat zij meteen op volle snelheid van start kon gaan. Ook voor de moderne kerkbouw van de zogenaamde 'jonge monumenten' is in de laatste jaren in het onderzoek steeds meer aandacht gekomen.

Per 1 januari zal ik mijn werkzaamheden in Groningen beëindigen om in een nieuwe baan aan de universiteit van het Noorse Bergen te beginnen. Daardoor draagt deze derde Regnerus Steensma-lezing ook een beetje het karakter van een afscheidscollege. Ik krijg daar als onderzoeker de verantwoordelijkheid voor de fabelachtige collectie middeleeuwse kerkelijke kunst van het universiteitsmuseum. Al heel vroeg, in 1825, is men daar begonnen met het verzamelen van kerkelijke voorwerpen. Het zwaartepunt van de collectie ligt in de 13e en 14e eeuw. Sommige stukken zijn vrijwel uniek en kennen nauwelijks of geen parallellen in heel Europa. ▶

De kerk van Jorwerd

Ik herinner me nog goed hoe ik dit museum voor het eerst bezocht, in het bijzijn van Regnerus, als onderdeel van een groepsreis voor Academische Reizen. Onze mond viel open van opwinding bij het zien van al die beschilderde frontalen, beeldschrijnen, baldakijnen en retabels. Regnerus was zijn fotocamera vergeten en handelde op de voor hem kenmerkende, kordate manier: ik moest de mensen maar aan de praat houden, dan ging hij intussen met een taxi heen en weer naar het hotel. Zo gebeurde, en in de kortst mogelijke tijd werd vervolgens een schat aan foto's verzameld. Omdat vergelijkbare stukken in Nederland vrijwel ontbreken is het Noorse materiaal ook voor het onderzoek naar middeleeuwse kerken in Nederland relevant.

Door de eeuwen heen zijn Groningen en Bergen steeds via dezelfde zee, namelijk de Noordzee, nauw met elkaar verbonden geweest. Vandaag de dag wordt het water meestal als een scheiding gezien, maar vanuit historisch oogpunt bracht het vooral verbindingen tot stand. In mijn voornaamste onderzoeksperiode, de middeleeuwen, bestonden er nauwe contacten tussen Groningen en Bergen, maar ook met Kampen, Stavoren, Hamburg en Lübeck via de Hanze. Ik hoop in de nabije toekomst een symposium te organiseren waarin de vraag centraal staat hoe dit gedeelte verleden tot uitdrukking komt in middeleeuwse kerkgebouwen langs de Noordzeekust. In dat kader komen ook Groningen en Friesland nadrukkelijk in beeld.

Vandaag de dag zijn het vooral de moderne communicatiemiddelen die mensen in verschillende landen met elkaar verbinden. Toch weet ik nu al dat, hoezeer we ook zullen gaan genieten van alles wat Noorwegen ons op het gebied van cultuur en natuur te bieden heeft, ik dit wonderlijke land met al zijn religieuze erfgoed, van Cuyperkerken tot preekchuren, van schuilkerken tot stiltecentra, processieparken, consistoriekamers, megamoskeeën, oude synagogen, boekenkathedralen, erfgoedlogies, vermaningen en verdienmodellen enorm zal gaan missen. Daar kan Noorwegen met zijn lutherse staatskerk maar weinig spannends tegenover stellen, zo besluit de heer Kroesen zijn 3e Regnerus Steensma-lezing.

Sint-Joriskerk Amersfoort: monumentale kerk behouden met rendement

Grote stadskerken zijn peperduur in het onderhoud. Soms dreigt herbestemming of zelfs sloop. In Amersfoort lukt het de Sint-Joriskerk open te houden voor de zondagse erediensten én om de begroting sluitend te krijgen, zo meldt het Friesch Dagblad van 1 februari 2016. Twee ton is er jaarlijks nodig om de Joriskerk, het oudste en grootste rijksmonument in Amersfoort, open te houden. Een veel te hoog bedrag voor de Joriskerk, die deel uitmaakt van de Protestantse Gemeente Amersfoort.

Aanpassen facilitaire voorzieningen

Na de omvangrijke restauratie van de kerk in 2010 en 2011, die € 1,5 miljoen kostte, rees de klemmende vraag hoe dit monument in de toekomst overeind te houden en daarmee tevens beschikbaar te blijven voor de zondagse eredienst. Annet van Goor, oud-voorzitter van het college van kerkrentmeesters van Amersfoort, beet zich daarin vast. "Van monument naar rendement", is de slogan die zij hanteert. "Tijdens de restauratie hebben we de facilitaire voorzieningen aangepast. Er is een keuken achterin de kerk gekomen en de garderobe en het aantal toiletten zijn uitgebreid. Dat was absoluut nodig als je de kerk wilt verhuren voor evenementen waar achthonderd bezoekers op af komen".

Maar dat is nog maar het begin. "Wij zijn goed gaan nadenken over de vraag: wat willen we met de Joriskerk? Natuurlijk beschikbaar houden voor de zondagse eredienst. Maar doordeweeks? Het is een prachtig monument in het hart van de stad, dat er sinds de restauratie weer helemaal top bijstaat. Het is niet alleen geschikt voor kerkelijke, maar ook voor culturele en maatschappelijke activiteiten". Zij realiseert zich dat dit een glibberig terrein is. "Je wilt niet elke activiteit in het kerkgebouw, maar alleen bijeenkomsten die passen bij het karakter van de kerk. Daarom zijn we met de Joris wijkgemeente in gesprek gegaan. Zeventig dagen per jaar is het gebouw exclusief beschik-

baar voor erediensten. De wijkgemeente betaalt daar een vast bedrag voor, ongeveer € 20.000 per jaar. Daarmee draagt zij haar steentje bij aan de € 200.000 die jaarlijks nodig is om het gebouw te exploiteren. Ook is de wijkgemeente ermee akkoord gegaan dat de vorige koster, een betaalde werknemer in vaste dienst, is vervangen door vrijwilligers. Dat geldt voor zondags, want voor doordeweeks is er een betaalde beheerder aangesteld".

Marktverkenning

Daarnaast is mevrouw Van Goor op zoek gegaan naar nieuwe huurders. "Zoiets moet je niet lukraak doen. We zijn begonnen met een marktverkenning. De afgelopen twee jaar is het ons gelukt enkele grote bijeenkomsten naar de Joriskerk te halen, zoals de herdenking van de ramp met vlucht MH17 en de in-memoriamdienst voor de twee vriendinnen die in Panama zijn omgekomen. Door de kerk nadrukkelijk beschikbaar te stellen voor dergelijke bijeenkomsten, geven we het gebouw een plaats in het midden van de samenleving. Daar krijgen we waardering voor".

Zij haalt ook de band met de gemeentelijke overheid aan, die overigens geen euro aan het onderhoud van het gebouw bijdraagt. "We hebben echter wel een andere deal kunnen sluiten. De Joriskerk is 'huis van de gemeente' geworden: er mogen burgerlijke huwelijken worden gesloten. De Gerfkamer, een kleine historische ruimte naast de kerk, is daar uitermate geschikt voor. Bruidsparen die ook een kerkdienst willen, kunnen zo doorlopen naar het koor van de kerk. En het mooie is dat ze bij ons niet duurder uit zijn dan bij het stadhuis. Dit jaar staan er al zestien huwelijksbijeenkomsten op de agenda".

Goud waard

Er zijn heel veel mogelijkheden om de kerk te verhuren, ontdekte mevrouw Van Goor. "We hebben niet alleen concerten, maar ook recepties, lunches, reünies en kunstexposities. De landelijke

Veteranendag is in de Joriskerk gehouden, evenals de Nationale Orgeldag. We houden elk jaar de Jorislesing met sprekers als theoloog Jacobine Geel. Bedrijven zoals softwareproducent Baan laten hier hun relatieconcert geven en in combinatie met de VVV bieden we een dagje Amersfoort aan. Ook is de kerk bijna de gehele zomer open voor bezichtiging. Dat levert zo'n € 15.000 op.

Dit jaar werken we mee aan een scholierenprogramma voorafgaand aan The Passion op 24 maart. Ook bij de viering van honderd jaar Belgenmonument, met een symposium over het vluchtelingenvraagstuk, en tijdens de tweede Bachdag, in oktober, speelt de Joriskerk een belangrijke rol. Dat kan allemaal niet zonder vrijwilligers. We hebben er zo'n zestig die aanwezig zijn tijdens de openstelling van de kerk, koffie schenken tijdens concerten en allerlei hand- en spandiensten verrichten. Eén keer per jaar beleggen we voor hen een bijeenkomst met een hapje, drankje en VVV-bon. Deze mensen zijn goud waard".

Om de verhuurmachine geolied te laten draaien, is een professionele brochure over de Joriskerk beschikbaar en een website met alle prijzen erop vermeld. Ook wordt er nauw samengewerkt met de stichting Vrienden van de Sint-Joriskerk, die donateurs werft en concerten organiseert. "Je kunt het allemaal niet alleen; je hebt elkaar nodig. Het resultaat is dat we afgelopen jaar hebben afgesloten met slechts een klein tekort en dit jaar de volledige twee ton verwachten binnen te halen", aldus mevr. Annet van Goor.

BESTUURDERSAANSPRAKELIJKHEIDSVERZEKERING

Net als vennootschappen bezit een vereniging/stichting rechtspersoonlijkheid. De wet bepaalt dat elke bestuurder gehouden is tot behoorlijke vervulling van de hem opgedragen taak. De toezichthouder is verantwoordelijk voor het houden van toezicht op het beleid van het bestuur en de algemene gang van zaken en hij staat het bestuur met raad terzijde. Indien de vereniging/stichting haar (financiële) verplichtingen niet kan nakomen, kunnen degenen die namens haar handelen ook aansprakelijk worden gehouden. De bestuurders zijn dan hoofdelijk met hun privé vermogen aansprakelijk.

Kerkelijke gemeenten in het bijzonder

De wetgeving die de (interne) bestuurders-aansprakelijkheid regelt voor reguliere verenigingen en stichtingen is niet van toepassing op kerkelijke gemeenten. Een bestuurdersaansprakelijkheidsclaim tegen een bestuurder zal dan ook vaak gebaseerd zijn op de statuten van het kerkgenootschap (kerkorde) dan wel op de regels van een overkoepelende orde. Bij kerkelijke gemeenten is het risico op externe aansprakelijkheid van de bestuurder groter dan bij verenigingen en stichtingen. In tegenstelling tot verenigingen en stichtingen, zijn de kerkelijke rechtspersonen niet gebonden aan onbevoegde handelingen van haar bestuurders en/of toezichthouders, tenzij de kerkelijke rechtspersoon voordeel heeft genoten van deze handeling. Het bestuurdersaansprakelijkheidsrisico bij kerkelijke gemeenten wijkt dus sterk af van het risico dat reguliere verenigingen en stichtingen lopen. Hierom hebben VKB en Marsh een maatwerkoplossing voor kerkelijke gemeenten ingeregeld. De bestuurdersaansprakelijkheidsverzekering voor de Vereniging Kerkrentmeesterlijk Beheer is specifiek afgestemd op de situatie van een kerkelijke gemeente. Zij beoogt het privévermogen van de bestuurder en toezichthouder van de kerkelijke gemeenschap te beschermen indien bij de bestuurder of toezichthouder een schadeclaim wordt ingediend voor onzorgvuldig bestuur. Op deze polis, die sinds 1 januari 2003 van kracht is, is inmiddels groot aantal gemeenten verzekerd. Deze verzekering dekt de aansprakelijkheid van verzekerde voor vermogensschade als gevolg van handelen of nalaten als bestuurder of toezichthouder.

Voorbeelden

- Het niet goed bijhouden van de financiële administratie of het niet op tijd melden aan de kerkelijke gemeente van eventuele tekorten;
- Het aangaan van verplichtingen namens de kerkelijke gemeente waarvoor niet de benodigde bevoegdheden bestaan of waaraan de kerkelijke gemeente niet blijkt te kunnen voldoen;
- Het niet voldoende toezicht houden door de kerkenraad op de activiteiten van de uitvoerende commissies.

Actuele ontwikkelingen

Begin 2015 zijn de voorwaarden van de bestuurdersaansprakelijkheidsverzekering voor de leden van de Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer verbeterd. Marsh heeft de volgende verbeteringen gerealiseerd bij de verzekeraar:

- Voor gepensioneerde bestuurders en toezichthouders geldt een uitlooptermijn van vijf jaren indien de verzekering door verzekeringnemer niet wordt verlengd, dit was drie jaar;
- De uitlooptermijn kan tegen een lagere premie worden meeverzekerd;
- Naast onderzoekskosten vallen nu ook vooronderzoekskosten onder de dekking.

Voor meer informatie verwijzen wij u graag naar de speciale website: www.vkb-verzekeringen.nl. Hierop treft u alle informatie aan en kunt u zich eenvoudig aanmelden voor deze verzekering waarvan inmiddels veel gemeenten al gebruik maken! U kunt ook contact opnemen met:

Dimfie van Sundert
Klantadviseur
010 40 60 520
info.vkb@mmc.com

Stichting Oude Groninger Kerken wint Gouden Terebinth

De Gouden Terebinth, de prijs van De Terebinth, vereniging voor funerair erfgoed, werd op 16 januari jl. uitgereikt aan de Stichting Oude Groninger Kerken (SOGK). Volgens de jury heeft de stichting zich uitzonderlijk ingezet voor het behoud van het funerair erfgoed. De prijs bestaat uit een wisseltrofee en een bedrag van duizend euro (te besteden aan een funerair doel). Jur Bekooy nam de prijs namens de Stichting Oude Groninger Kerken verheugd in ontvangst, in de aula van begraafplaats Tolsteeg in Utrecht. Het geld wordt besteed ter bestrijding van de kosten van een werkdag voor iedereen die bij de SOGK is betrokken: gemeenten, groepen en vrijwilligers - om kennis en ervaringen uit te wisselen.

Namens de jury prees Willem Zielemans de stichting voor de pioniersrol die deze club al veertig jaar vervult: 'Lang geleden hebben de Groningers de juiste toon gezet, en niet onbelangrijk, zij hebben ook volgehouden. De Gouden Terebinth is een tweejaarlijkse prijs die dit jaar voor het eerst is uitgereikt. Van de vijftien aanmeldingen waren er drie genomineerd: de Stichting tot Instandhouding van Historische Begraafplaatsen in Tiel e.o., de gemeente Aalten en de Stichting Oude Groninger Kerken.

Een belangrijk criterium voor de prijs is dat een begraafplaats niet alleen gerestaureerd wordt, maar ook een toekomstbestendige inbedding krijgt, dus dat er geïnvesteerd is in de betrokkenheid van de buurt en in de relatie met de overheid. Een ander beoordelingscriterium was dat er aan effectieve voorlichting/pr is gedaan. Betaalde inzet van professionals is zeker goed, maar het is ook cruciaal dat er bij restauratie en beheer enthousiaste vrijwilligers betrokken zijn.

De jury bestond uit Laura Cramwinkel, funerair specialist en verbonden aan Uitvaartmuseum Tot Zover in Amsterdam, Piet Verhoeven, monumentdeskundige en voormalig hoofd Monumentenzorg bij de gemeente Alkmaar en Willem

Zielemans, groendeskundige en hoofd Tuindienst Paleis Het Loo.

Vereniging De Terebinth wil met het uitreiken van de Gouden Terebinth personen en instellingen stimuleren zich in te spannen voor het behoud van de traditionele begraafplaats en ons funerair erfgoed in bredere zin. Graven en andere gedenkmomenten vertellen immers over ons verleden en over onze identiteit. Ze horen net zo bij de geschiedenis als molens, kerken en kastelen. Aandacht voor oude grafmonumenten brengt die geschiedenis weer tot leven.

■ Bezoekersrecord Utrechtse Domkerk

Het Friesch Dagblad van 13 januari 2016 meldt dat 2015 voor de Domkerk in Utrecht een topjaar was. Het aantal bezoekers kwam uit op ruim 371.000. Dat waren er 45.000 meer dan in 2014. De kerkelijke gemeente Citypastoraat Domkerk is verantwoordelijk voor de dagelijkse openstelling. Sinds 1986 is de Domkerk dagelijks geopend. Een groep van tweehonderd vrijwilligers maakt dat mogelijk. Dit jaar wordt stilgestaan bij dertig jaar openstelling van de kerk sinds de restauratie.

Meubelmakerij Louis Meijer & Zn.

35 jaar maatwerk

Al ruim 35 jaar vervaardigen wij, als meubelmakerij, kerkeninterieurs voor diverse kerkgenootschappen op maat. Ons repertoire bestaat uit preekstoelen, liturgieborden, doopvonten, knielbanken, kerkbanken (-kussens), stoelen, collectiezakken, serviezen, avondmaalsinren ed. Kortom, voor alles wat u nodig heeft betreffende uw kerkinrichting bent u bij ons aan het juiste adres!

Bobinestraat 3b, 3903 KE Veenendaal, (0318-)529974, www.kerkinterieur.nl, info@kerkinterieur.nl

In memoriam Th. L. van Hazel

Op 27 februari 2016 overleed de heer Theodorus Lubartus van Hazel, erelid van onze Vereniging, op de leeftijd van bijna 90 jaar. De heer Van Hazel heeft in de afgelopen paar jaren een lang ziekteproces meegemaakt, waardoor het hem steeds moeilijker werd zich bezig te houden met de zaken die hij tijdens zijn actieve periode behartigde.

Secretaris VVK

Theo van Hazel werd in 1961 lid van het hoofdbestuur van de toenmalige Vereniging van Kerkvoogdijen. Vanaf dat moment heeft hij onze Vereniging en haar leden vele jaren gediend. In die periode was hij ouderling-kerkvoogd in Den Helder en was hij betrokken bij de bouw van de Johanneskapel. Hij was lid van de classis Alkmaar en als zodanig afgevaardigde naar de generale synode. De bestuursperiode 1965–1970 bij de VKB werd onderbroken doordat de heer Van Hazel, die Kapitein ter zee bij de Koninklijke Marine was, naar Curaçao moest. In 1968 keerde hij terug naar Nederland. In 1970 werd hij weer lid van het hoofdbestuur en vervulde vanaf 1971 tot en met 1992 de functie van secretaris.

Vanaf 1970 tot en met 1985 maakte de heer Van Hazel ook deel uit van de Algemene Kerkvoogdijraad, één van de organen van bijstand van de Generale Synode van de Nederlandse Hervormde Kerk. Van deze raad was hij gedurende een groot aantal jaren secretaris. Toen hij in 1976 met

functioneel leeftijdsontslag de marine verliet, breidde hij zijn activiteiten voor de kerk sterk uit, terwijl hij voorts de tijd vond om de burgerlijke gemeente Oegstgeest te dienen, eerst als lid van de gemeenteraad en later als wethouder.

Veel functies in de Kerk

In die periode vervulde de heer Van Hazel vele kerkelijke functies op landelijk gebied. Zo was hij o.a. lid van de Generale Financiële Raad (de penningmeester van de landelijke kerk), bestuurslid van de Onderlinge Verzekeringmaatschappij Donatus, lid en penningmeester van de Hervormde Commissie Geldwerving, die in 1972 het eerste landelijk financieel appèl voor plaatselijke geldwerving organiseerde, voorzitter van de SMRA (Stichting Mechanische Registratie en Administratie) en bestuurslid van de Maatschappij van Welstand.

De heer Van Hazel stond altijd op de bres voor de kerkvoogdijen en diende de kerkelijke zaak. Maar hij was heel goed in staat om deze zaken te relativieren en, wanneer ook andere belangen op het spel stonden, zoals van predikanten, organisten of koster, mee te werken aan een voor alle betrokkenen aanvaardbare oplossing. Hij stond bekend om zijn heldere uitleg en uiteenzetting van zaken, waarbij hij discussies zeker niet uit de weg ging.

Hoewel de heer Van Hazel altijd oog had voor het totale belang van onze Kerk, lag zijn interesse in het kerkelijk werk in het bijzonder in de sfeer van het kerkvoogdelijk beheer. Toen de Nederlandse Hervormde Kerk in het kader van haar toenadering tot de Gereformeerde Kerken in Nederland, orde in eigen huis moest maken over de nieuwe beheersvorm op kerkvoogdelijk gebied, heeft hij zich daarvoor sterk gemaakt. Hij was een groot voorstander van de ene vorm van bestuur en beheer op plaatselijk niveau. Toen de synode in maart 1991 in meerderheid met een compromis over bestuur en beheer instemde, vond de heer Van Hazel dat de synode op een aanvaardbare wijze had ingespeeld op de vele

bezwaren van de plaatselijke kerkvoogdijen.

Erelid

In verband met het feit dat de heer Van Hazel zich gedurende een lange periode voor de Nederlandse Hervormde Kerk en voor de plaatselijke colleges van kerkvoogden verdienstelijk heeft gemaakt, besloot het hoofdbestuur hem voor de algemene vergadering van 16 april 1994 voor te dragen voor een benoeming tot erelid van de Vereniging. Toen de voorzitter van de Vereniging van Kerkvoogdijen, mr. J.A. van Riessen, dit voorstel aan de algemene vergadering bekend maakte, werd dit met een daverend applaus ondersteund. De heer Van Hazel was hierdoor zeer verrast, hetgeen hij ook in zijn dankwoord liet blijken.

Hij zei toen: "Een zo lange periode voor de Kerk en haar gemeenten bezig zijn, brengt met zich mee dat je hiermee gaat leren leven, waardoor dit werk een stukje van je leven wordt. Het werk voor de kerkvoogdijen en voor de Vereniging was niet iets dat je als vrijwilliger er even bij deed, nee het hoorde er gewoon bij. Ik heb het geluk gehad dat ik de mijten dienste staande vrije tijd op deze zinvolle wijze heb mogen besteden. Ik heb daarmee naar mijn beste vermogen de stem van de kerkvoogden door laten klinken op provinciaal en landelijk niveau. Dit heeft niet altijd tot grote resultaten geleid, maar tijdens die periode zijn er toch veel belangrijke zaken tot stand gekomen, die dienstbaar zijn aan het beheerswerk in de plaatselijke kerkelijke gemeenten", aldus de heer Van Hazel.

Ook toen, in 1994, werden er sombere voorspellingen gedaan over de toekomstige ontwikkelingen van onze Kerk, o.a. door het Sociaal & Cultureel Planbureau. De heer Van Hazel zag die toekomstperspectieven van de Kerk minder somber in, want "misschien is het wel zo dat in kleiner wordende gemeenten de omstandigheden ertoe leiden dat de Geest een betere toegang tot de mensen krijgt. Wanneer het alleen van rekenmeesters zou afhangen,

dan is het de komende tijd inderdaad slecht met de Kerk gesteld. Maar God zij dank hangen deze ontwikkelingen niet van rekenmeesters af, maar van de wijze waarop de gemeente van de Heer zich opent voor de Geest. In die gemeenten van de Heer mogen kerkvoogden dienen”, zo besloot de heer Van Hazel destijds zijn dankwoord.

Dankdienst

Op vrijdag 4 maart jl. vond in Het Groene Kerkje te Oegstgeest de dankdienst voor zijn leven plaats die door velen werd bijgewoond, waarna Theo van Hazel in het familiegraf op de kerkelijke begraafplaats werd bijgezet. Ook een delegatie van onze Vereniging was daarbij aanwezig. Tijdens die dienst werden o.a. door zijn kinderen herinneringen opgehaald, waarbij nog eens werd geaccentueerd dat de heer Van Hazel veel tijd en energie gestoken heeft in het kerkenwerk, zowel op landelijk als op plaatselijk vlak. Zijn zoon stelde dat zijn vader, die van een goed glas wijn en een goede maaltijd hield, een rijk en een goed leven heeft gehad.

Ook onze Vereniging is de heer Van Hazel veel dank verschuldigd voor het werk dat hij voor de plaatselijke colleges van kerkvoogden gedaan heeft. Wij zullen de heer Van Hazel blijven gedenken als een zeer betrokken persoon die zeer actief bezig was met de Kerk en de plaatselijke gemeenten.

Namens het hoofdbestuur van de Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer in de Protestantse Kerk in Nederland,

Mr. P.A. de Lange, voorzitter

■ Crowdfunding voor Dokkumer kerk geslaagd

De Stichting Behoud Bonifatiuskerk voor Dokkum heeft zo'n € 35.000 opgehaald met de crowdfundingactie voor de restauratie van de toren, zo meldt het Friesch Dagblad van 2 februari 2016. Met hulp van de Stichting Behoud Kerkelijke Gebouwen Friesland, de huidige Stichting Beheer Kerkelijke Gebouwen Noord-Nederland, heeft de stichting

Met Kerkbalans het jaar rond

April

Voorlopige resultaten publiceren

In vrijwel alle gemeenten zal in april duidelijk zijn welk financieel beeld de actie Kerkbalans te zien geeft. Omdat het van belang is dat gemeenteleden ook op dit punt zo volledig mogelijk worden geïnformeerd, is het denkbaar een publicatie op te nemen in de geest zoals hieronder is vermeld in de protestantse gemeente van Kerckhuizen.

In de loop van maart waren alle toezeggingen binnen, met een resultaat van € 49.800. Ten opzichte van het vorig jaar betekent dit een stijging van bijna 2 pct., want de toezeggingen bedroegen omstreeks maart vorig jaar € 49.000. Nominaal is er € 800 méér ontvangen, hetgeen erg plezierig is, maar de werkelijkheid is in feite véél positiever.

De gemeente Kerckhuizen, die 900 leden telt, had vorig jaar een aantal toezeggers van 322 die € 49.000 (€ 152 per toezegger) toezegden. Als gevolg van vertrek en overlijden is het aantal toezeggers gedaald met 15, die € 4.000 bijeen brachten. Er zijn 5 nieuwe toezeggers bijgekomen als gevolg van het feit dat zich enkele nieuwe gezinnen in onze gemeente hebben gevestigd, die € 800 toezegden. Verder waren er 19 toezeggers die hun bijdrage hebben verlaagd, waarmee een bedrag van € 900 gemoeid was. 120 Gemeenteleden hebben hun bijdrage verhoogd, wat € 4.700 opleverde.

De stand van zaken ziet er schematisch als volgt uit:

Aantal toezeggers		Toegezegd
Vorig jaar	: 322	€ 49.000 (gemiddeld € 151)
Af: door vertrek en overlijden	: 15	€ 4.000
	307	€ 45.000
Bij:	: 5	€ 800
	: 312	€ 45.800
Af: verlaging toezeggers		€ 700
		€ 45.100
Bij: verhoging door 120 gemeenteleden met		€ 4.700
Situatie per maart dit jaar	: 312	€ 49.800 (gemiddeld € 160)

Uit deze opzet blijkt dat de nominale stijging van de opbrengsten uit Kerkbalans weliswaar bijna 2 pct. was, maar dat de groep toezeggers die ten opzichte van vorig jaar gedaald is, bij vergelijking met de gemiddelde toezegging bijna 6 procent méér heeft gegeven. Anders gezegd: het bijdrageniveau van de gemeenteleden is aanmerkelijk positiever dan vorig jaar. Dat is een compliment waard aan de gemeenteleden die er gezamenlijk voor gezorgd hebben dat dit mooie resultaat kon worden bereikt.

een planmatig onderhoudsplan gemaakt tot 2021. De kosten zijn op € 300.000 begroot.

Afgelopen zomer hield de stichting een crowdfundingactie om de restauratie van de toren (€ 180.000) mogelijk te maken. De € 35.000 die hiermee werd opgehaald komt deels van particulieren en deels van

bedrijven. Zo was er een lotenactie met allerlei prijzen en een actie onder de bezoekers van een expositie. De kerk uit 1871 die eigendom is van de plaatselijke rooms-katholieke parochie, wordt ongeveer 60 keer per jaar gebruikt voor diensten. Daarnaast trekt de kerk veel toeristen. Met 20.000 bezoekers is het de grootste trekpleister voor Dokkum.

■ RCE publiceert handleiding voor kerkbestuurders

In februari is de handleiding "Help, onze kerk loopt leeg!" verschenen. In het kader van de Agenda Religieus Erfgoed heeft de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed hiervoor opdracht gegeven. De handleiding, geschreven door de heer Stadig, is met name bedoeld voor kerkbestuurders die te maken hebben met leegloop. Schematisch wordt aangegeven welke stappen er waarschijnlijk doorlopen moeten worden, als men met dit probleem aan de slag wil.

De handleiding is digitaal beschikbaar via de link: <https://toekomstreligieuserfgoed.nl/nieuws/help-onze-kerk-loopt-leeg-handleiding-voor-kerkbestuurders>

■ Provincie N.-Holland subsidieert restauratie kerkgebouwen

De provincie Noord-Holland heeft ruim € 4,9 miljoen subsidie verleend voor de restauratie van 38 rijksmonumenten, zo meldt het Reformatorisch Dagblad van 14 januari 2016. In zestien gevallen betreft het een kerk of orgel.

Het gaat om de voormalige hervormde kerk De Terp te Oudorp (€ 100.249), de kathedrale basiliek Sint-Bavo te Haarlem (€ 750.000), de protestantse gemeente Weesp en Driemond (restauratie van het Bätzorgel in de grote kerk van Weesp € 29.000), de dorpskerk van de protestantse gemeente te Blaricum (€ 26.143), de rooms-katholieke kerk St. Joseph te Alkmaar (€ 60.111), de protestantse Keizersgrachtkerk in Amsterdam (€ 31.165

voor onderhoud), de rooms-katholieke kerk De Weere te Opmeer (€ 156.461), de hervormde kerk van Dirkshorn (€ 56.537), de rooms-katholieke kerk van Oudorp (€ 119.528), de rooms-katholieke kerk St. Joseph te Velsen-Noord (€ 70.665), de rooms-katholieke Bedevaartkerk te Heiloo (€ 28.063), de protestantse Slotkerk van Amsterdam (€ 39.503), de H. Josephkerk te Amsterdam (€ 221.783), de Ruïnekerk van de protestantse gemeente Bergen (€ 49.300), de hervormde kerk van Bennebroek (€ 70.806) en het protestantse Witte Kerkje te Heiloo (€ 25.000).

■ Grote kerk Drachten na restauratie weer in gebruik

Het Friesch Dagblad van 24 december jl. meldt dat de Grote kerk van Drachten, die bijna een jaar in restauratie is geweest, op Eerste Kerstdag weer in gebruik werd genomen. De kerk stamt uit 1743 en is daarmee de oudste kerk en het oudst in gebruik zijnde monumentale gebouw van Drachten.

In de hele kerk is vloerverwarming aangebracht. Het voorportaal is opgeknapt en heeft nu fraaie glazen deuren. Ook het zijportaal is vernieuwd, terwijl in de achterzaal een nieuwe keuken is geplaatst. Voor de restauratie waren de massieve houten kerkbanken kenmerkend voor de kerk. Die zijn niet allemaal gebleven, maar zijn deels door stoelen vervangen.

Bij de werkzaamheden werden twee vondsten gedaan: een oud sarcofaagdekseel met daarop twee bisschopsstaven en een kruis. Ook een deel van een wijdingssteen kwam uit de fundering. Een oude gevelsteen uit 1743 van de pastorie bij de Grote Kerk, die al langer boven water was, wordt teruggeplaatst in de hal van de kerk. De Grote Kerk is een ontmoetingsplek voor velen en moet dat voor alle inwoners uit Drachten worden. Dat is de missie van de Protestantse Gemeente Drachten die met de gerestaureerde kerk een uitnodigend visitekaartje in handen heeft.

De totale kosten van de restauratie bedragen € 381.000. De Protestantse Gemeente Drachten kon daarbij aanspraak maken op BRIM-subsidie van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en grote toezeggingen van o.a. de provincie Friesland en het Skanfonds.

■ Subsidieregeling herbestemming Monumenten 5 jaar verlengd

Minister Bussemaker van OC&W heeft besloten de Subsidieregeling stimulering herbestemming monumenten met 5 jaar te verlengen, zo meldt de Nieuwsbrief Toekomstig Religieus Erfgoed van 10 februari 2016. De regeling geldt nu tot 1 oktober 2021.

De regeling werd in 2011 ingesteld voor een periode van vijf jaar en eindigt op 1 oktober 2016, net vóór de jaarlijkse aanvraagperiode. De afgelopen jaren is gebleken dat de subsidie in belangrijke mate heeft bijgedragen aan succesvolle herbestemmingen. Daarom is besloten de regeling tot 1 oktober 2021 te verlengen.

De herbestemmingregeling ondersteunt eigenaren en andere belanghebbenden bij het verrichten van haalbaarheidsonderzoeken naar herbestemming van monumenten. Daarnaast is de regeling bestemd voor het treffen van tijdelijke maatregelen gedurende deze beginnende fase ter voorkoming van verval van het monument. Steeds meer kerken en kloosters doen op deze regeling een beroep.

Nieuws uit de provincies

Rook Belder

Op 14 maart jl. hield de afdeling Utrecht in de Vredekerk te Soesterberg de jaarvergadering die door zo'n 55 personen werd bezocht. De afdelingsvoorzitter, de heer W.G. Roseboom, las een bijbelgedeelte uit Marcus 12, waarna hij vooringing in gebed. Na een speciaal woord van welkom tot de inleiders en andere afgevaardigden te hebben gericht, gaf hij wat informatie over de zaken waarmee de VKB druk bezig is.

De heer Roseboom: "Er is op kerkelijk erf veel in beweging. Dat is nodig en de nota "Waar een Woord is, is een weg" van dr. A.J. Plaisier die vorig jaar in de synode als uitgangspunt voor nieuw beleid is aanvaard, is daarvan het bewijs. Bij alles waarmee we bezig zijn, moeten we dat plaatsen in het perspectief van de krimpende kerk. Dat is dringend noodzakelijk want ook de editie 2016 van 'Geloven in Nederland' die enkele dagen geleden verscheen, geeft dat duidelijk aan", aldus de heer Roseboom.

Samenwerking dringend gewenst

Hij geeft aan dat er vanuit de VKB veel overleg is geweest met organisaties uit de kerk, waaronder de Dienstenorganisatie en flankerende organisaties waarmee de VKB nauw samenwerkt. Roseboom: "Het gaat om de voortzetting van de ondersteuning van de plaatselijke gemeenten die de VKB vanuit haar statutaire opdracht wil dienen.

Daarvoor is een goede en nauwe samenwerking met de Dienstenorganisatie en flankerende organisaties als RCBB, SKG, KKG, KKA e.a. vereist. Er moet gewerkt worden aan een samenwerkingskoepel met één loket. Daarvoor was ook nodig dat er een andere leiding op het Centraal Bureau van de VKB kwam,

W.G. Roseboom

zodat aan deze krachtenbundeling ook daadwerkelijk vorm en inhoud kan worden gegeven", aldus de heer Roseboom.

Verder noemt hij nog het Platform van flankerende organisaties en het Platform van de RCBB's, waarbij ook een vertegenwoordiger van de VKB betrokken is. "Samen wordt er ondersteunend gewerkt voor de plaatselijke gemeenten, want wanneer de Dienstenorganisatie de beoogde veranderingen gaat doorvoeren, dan moet de VKB gereed zijn door op maat gemaakte diensten te verlenen, een kennisinstituut te zijn en er voor zorg te dragen dat zij in het belang van haar leden vitaal blijft.

Al enkele jaren wordt binnen de VKB gesproken over het Klavertje 4 model, een samenwerkingsmodel tussen de Kerk (RCBB's en gemeenteadviseurs kerkbeheer) en de VKB (haar afdelingen en de daaruit voortgekomen Stichtingen Behoud Kerkelijke Gebouwen). Vanavond ziet u het Klavertje 4 model in de praktijk, want tot mijn genoegen zijn alle vier de partners vanavond aanwezig", zo besluit de heer Roseboom.

Foto van de gemeenten

Hierna houdt de heer B. Noppers, voorzitter van het RCBB (Regionale College voor de Behandeling van Beheerszaken) van Utrecht, een inleiding over datgene wat de RCBB in zijn werk voor 112 gemeenten en diaconieën in Utrecht zoal tegen komt. Hij geeft een korte toelichting over het werkgebied en de relatie met de gemeenteadviseur kerkbeheer.

Hij wijst in dit verband op de noodzaak dat er een tijdige verantwoording komt van de jaarrekening en begroting in verband met de ANBI-criteria die sinds 1 januari 2016 voor de kerken gewijzigd zijn. De heer Noppers: "Er zijn gelukkig steeds meer gemeenten die over een beleidsplan beschikken, maar bij vele gemeenten ontbreekt daarbij de meerjarenraming die de vertaalslag van dat beleidsplan dient te zijn", aldus de heer Noppers. Verder kijkt het RCBB nauwlettend naar de overheveling van diaconale gelden naar die van de gemeente die in beginsel niet is toegestaan en de solvabiliteitsverklaring die het RCBB afgeeft indien de gemeente een predikant mag beroepen.

Met betrekking tot het financiële plaatje (balanscijfers en cijfers volgens de rekening van baten en lasten) wijst hij op de noodzaak van een beleggingsstatuut voor gemeenten die financieel vast beleggen. Belangrijk is om goede voorzieningen (reserves) op te bouwen. "In de praktijk in Utrecht is het zo dat 80 pct. van de passiva van de balans van de gemeenten bestaat uit eigen vermogen, maar dan moet op de activazijde een behoorlijk bedrag aan liquide middelen staan. Want wanneer het vermogen voor een groot deel uit gebouwen wordt gevormd die een lage marktwaarde hebben, stelt dat vermogen in de praktijk weinig voor", aldus de heer Noppers. ▶

Tijdig publicatie jaarrekening op website

Voorts noemt hij de ontwikkelingen van inkomsten en uitgaven. In Utrecht komt 72 pct. van de inkomsten uit (vaste) vrijwillige bijdragen (Kerkbalans). "Deze inkomsten vormen in feite de kurk waarop de plaatselijke kerkelijke gemeenten drijven. Gemeenteleden mogen deze giften fiscaal aftrekken, mits de kerkelijke gemeente voldoet aan de herziene ANBI-normen. Zorg er daarom voor dat de rekening voor 15 juni door de kerkenraad is vastgesteld en de jaarrekening 2015 uiterlijk 1 juli 2016 op de website van de kerkelijke gemeente is geplaatst. De kosten van pastoraat (traktementen en salarissen kerkelijk werkers) worden vrijwel geheel betaald door de vrijwillige bijdragen.

Over geheel Utrecht (112 gemeenten) bezien is de situatie zo dat er totaal een positief saldo is van € 709.200. De heer Noppers vindt dat een relatief laag bedrag. Een verdere analyse van de cijfers geeft aan dat 50 pct. van de gemeenten geen tekort heeft, 31 pct. een structureel tekort heeft tussen 0 en

B. Noppers

10 pct. en 10 pct. een tekort heeft tussen 10 – 20 pct.

Kijkend naar de toekomstige ontwikkelingen in het kader van "Kerk naar 2025" hoopt het RCBB in het belang van de gemeenten zijn werkzaamheden te blijven doen door samen met de gemeenteadviseur kerkbeheer over de schouders van de kerkrentmeesters mee te kijken naar de plaatselijke ontwikkelingen en in de gelegenheid te zijn

om, wanneer daar aanleiding toe bestaat, door adviezen tijdig te kunnen bijsturen. De heer Noppers adviseert de colleges van kerkrentmeesters om ook de eigen gemeente eens door te lichten door een soortgelijk overzicht als hij vanavond presenteerde van de eigen gemeente te maken.

Tenslotte wijst hij nog op een paar wezenlijke zaken: opstellen van een beleidsplan met daaraan gekoppeld een meerjarenbegroting, het tijdig publiceren van jaarrekening en begroting in verband met het handhaven van de ANBI-status, op een verstandige wijze te beleggen (geen risico's te nemen door te gokken), als er te weinig middelen uit vrijwillige bijdragen zijn dan alternatieve vormen van geldverwerving toepassen en als laatste op pastoraat bezuinigen, een goed beleid voor begraafplaatsen voeren en de ontwikkelingen in de eigen gemeente goed in beeld te krijgen en deze met anderen te delen, zodat iedereen weet hoe de toekomstige situatie van de gemeente eruit ziet.

Kerkenverzekeraar

Na de pauze deelt de directeur van Donatus, de heer S. Kadijk, mee dat de Ledenraad van Donatus, waarin ook de VKB met 4 personen vertegenwoordigd is, onlangs besloten heeft de ledenrestitutie over 2015 op 50 procent te stellen. De afgelopen jaren bedroeg deze 40 procent. Dat betekent dat de premienota 2017 verminderd zal worden met 50 procent van de in 2015 berekende premie.

Omdat uit actuariële berekeningen gebleken is dat de solvabiliteitsratio van Donatus boven de 200 procent ligt, zal in een nieuw beleid gestreefd worden om de jaarlijks ledenrestitutie op 45 procent te stellen. Verder zal Donatus in het kader van de ledenrestitutie onderscheid gaan maken tussen nieuwe en trouwe leden. Die leden (= verzekerden) die 10 jaar of langer bij Donatus zijn verzekerd worden onder de categorie 'trouwe leden' gerangschikt. Trouwe leden kunnen in de toekomst een extra ledenkorting tegemoet zien.

Verder wijst de heer Kadijk op de mogelijkheid tot het invoeren van

■ In memoriam Kees Pronk

Op donderdag 7 januari 2016 is, na een ernstige ziekte, op 62-jarige leeftijd Kees Pronk overleden. Vanaf 16 maart 2010 was hij bestuurslid van de provinciale afdeling Zuid-Holland van de VKB en vervulde daarin de functie van penningmeester.

Gedurende deze periode hebben wij Kees leren kennen als een prettig en gedreven persoon en in de gesprekken die gevoerd werden, als het ging over kerkrentmeesterlijke zaken, wist hij zijn visie goed te verwoorden. Tot op het laatste moment heeft hij zijn werkzaamheden binnen ons bestuur verricht. Op 24 september 2015 was hij, ondanks zijn slechte gezondheidssituatie, nog op de bestuursvergadering van onze afdeling in Zijderveld aanwezig. Ook in zijn eigen kerkelijke gemeente, de Gereformeerde kerk van De Lier, vervulde hij verschillende functies.

Op dinsdag 12 januari 2016 is hij, na een herdenkingsdienst in de Gereformeerde kerk van De Lier, begraven. Bij deze herdenkingsdienst was een afvaardiging van ons bestuur aanwezig.

Wij zullen Kees missen en wensen zijn vrouw en kinderen in deze moeilijke periode alle sterkte toe.

Namens het bestuur van de provinciale afdeling Zuid-Holland.

J. van den Bosch, voorzitter
C.W. de Jong, secretaris.

een eigen risico, want moet een kerkelijke gemeente het hele gebouw verzekeren, zo stelt hij. Omdat er de afgelopen jaren vanuit de praktijk steeds meer vragen kwamen over het invoeren van een eigen risico, besloot Donatus om per 1 januari a.s. een eigen risico van minimaal € 1.500 in te stellen. Dan geldt er een premiereductie, want 72 procent van de schadegevallen betreft schades onder de € 1.500. Het eigen risico kan oplopen tot 50 procent, aldus de heer Kadijk.

Geld van de kerk voor de kerk

Hierna geeft de heer A. Boer van Stichting Kerkelijk Geldbeheer (SKG) een presentatie over de dienstverlening van de SKG. SKG kan kerkelijke gemeenten adviseren en helpen door een rendementsverbetering te realiseren. Dat kan zijn door hogere baten en lagere kosten. Ruimte creëren om te sparen om over een paar jaar een verbouwing te realiseren, is nog steeds een aantrekkelijk zaak, zo stelt de heer Boer. Maar SKG biedt ook goede mogelijkheden in het betalingsverkeer. Bij een rekening-courantrekening betaalt men op jaarbasis slechts € 19,50 aan bankkosten, terwijl online betalen op € 20,00 per jaar uit komt. Verder is er het SKG Collect, de webwinkel voor kerkelijke gemeenten bij b.v. Kerkbalans en SKG Cash, een oplossing voor het afstorten van geld.

Voor wat betreft de financiering biedt SKG nog steeds aantrekkelijke voorwaarden om een lening te sluiten, terwijl er nog een relatief groot verschil is tussen de rente die SKG vraagt en welke door commerciële banken wordt geoffereerd, zo besluit de heer Boer.

Huishoudelijke zaken

Aan het eind van deze jaarvergadering wordt een aantal huishoudelijke zaken afgedaan, waarbij de voorzitter meedeelt dat het bestuur met een kandidaat in gesprek is om bestuurslid van de afdeling te worden. Verder wordt er een vraag besproken over muziek-auteursrechten en noemt de heer Kadijk een aantrekkelijk tarief voor de verzekering van grafzerken.

Aan het slot van de vergadering vraagt de voorzitter aandacht voor het VKB-Congres op 16 april a.s. in Leerhotel Amersfoort. Hij deelt mee dat in het najaar de Cursus voor kerkrentmeesters wordt geprolonged en hij roept de aanwezigen op de inlichtingenstaat Kerkbalans 2016 van de Raad voor de Plaatselijke Geldwerving in te sturen. Nadat hij de inleiders heeft bedankt, sluit hij de vergadering, na het gezamenlijk uitspreken van het "Onze Vader".

Grote daling van ledentallen bij Duitse kerken

Protestantse kerken in Duitsland zijn de afgelopen jaren meer leden kwijtgeraakt dan de Rooms-Katholieke Kerk. Vooral in de voormalige DDR is de teruggang sterk, zo meldt het Reformatorisch Dagblad van 9 februari 2016. Statistieken van de Evangelische Kerk in Duitsland (EKD) laten zien dat deze kerk tussen 2004 en 2014 sterker kromp dan de Rooms-Katholieke Kerk. Terwijl het ledental van de EKD met 3,2 procent kromp tot 27,9 procent van alle Duitsers, was er in de Rooms-Katholieke Kerk een teruggang van 2 procent tot 29,5 procent.

Volgens het overzicht zijn er in Duitsland 22,6 miljoen evangelisch-protestantse christenen en 23,9 miljoen rooms-katholieken. Het totale aandeel in de bevolking bedraagt daarmee 57,4 procent. In 2004 was dit percentage nog 62,6. Vooral in het noorden van Duitsland loopt het ledental van de protestantse kerken terug. Het grootst is de teruggang in Sleeswijk-Holstein. Terwijl daar in 2004 een meerderheid van de bevolking nog protestants was (56,3 procent), ligt dit percentage nu op 49,2. Ook in Nedersachsen is intussen minder dan de helft van de burgers protestants: 46,9 procent, een daling van 5,1 procent. Vergelijkbare getallen laten de steden Bremen en Hamburg zien.

De kleinste groep protestanten bevindt zich in de voormalige DDR. Daar heeft tientallen jaren van atheïstisch bewind de ontkerkelij-

king sterk aangejaagd. In Sachsen-Anhalt, het oergebied van de Reformatie, behoort nog slechts 13,1 procent van de burgers tot het protestantisme, een teruggang van bijna 3 procent.

Begraaven in eigen tuin in Beek?

De gemeente Beek in Limburg wil begraven in eigen tuin mogelijk gaan maken op een 'bijzondere begraafplaats', zo meldt "De Begraafplaats", het informatieblad van de Landelijke Organisatie van Begraafplaatsen (LOB) van februari 2016. De gemeente werkt aan een pakket met strenge eisen waar men aan moet voldoen voordat de vergunning wordt afgegeven.

Om in aanmerking te komen voor een graf in eigen tuin moet iemand bijvoorbeeld minimaal tien jaar eigenaar zijn van de woning en de grond. Ook moet men een toekomstige binding voor minimaal tien jaar kunnen aantonen. Dat laatste heeft betrekking op het feit dat een graf pas na tien jaar geruimd mag worden.

De gemeente schrijft ook de afmetingen van de graven voor en de bijzondere begraafplaats moet toegankelijk zijn voor de gemeente. Het college van de gemeente Beek komt met dit voorstel naar aanleiding van een verzoek van een inwoner. Of het doorgaat, hangt af van de gemeenteraad.

■ Orgel Dorpskerk Huizum gerestaureerd

Het Friesch Dagblad van 10 december jl. meldt dat het Van Dam-orgel in de Huizumer Dorpskerk op 12 december 2015 na maanden van restauratie opnieuw in gebruik genomen zou worden. Het instrument is hersteld en grotendeels teruggebracht in de oorspronkelijke staat.

Sinds november 2013 is de Dorpskerk eigendom van de Stichting Alde Fryske Tsjerken. De Protestantse Gemeente van Leeuwarden-Huizum droeg toen haar kerkgebouw aan de stichting over. Sinds 2010 worden er geen reguliere kerkdiensten meer gehouden, wel zijn er geregeld rouw- en trouwdiensten. Daarnaast worden er in de kerk concerten en lezingen gehouden met prominente Nederlanders. Ook wordt de kerk verhuurd aan kerkelijke gemeenten die om ruimte verlegen zitten. Zo kerkten de Doopsgezinden uit Leeuwarden in de afgelopen tijd in de Dorpskerk in verband met de restauratie van hun kerkgebouw aan de Wirdumerdijk. De Pinkstergemeente Elim huurt regelmatig het nevengebouw de Voorhof, terwijl de Russisch orthodoxen uit Hemelum ook belangstelling hebben voor diensten in de Dorpskerk.

De kerk uit de twaalfde eeuw wordt beheerd door een plaatselijke

Het gerestaureerde orgel in de Dorpskerk van Huizum

commissie die allerlei activiteiten in de kerk organiseert. Het gebouw vervult daardoor nog altijd een belangrijke functie in de wijk en stad.

Het Van Dam-orgel is voor circa € 110.000 gerestaureerd door Orgelbouwer Bakker & Timmenga, na advies van orgeladviseur Theo Jellema uit Leeuwarden. Jellema is ingenomen met het resultaat van de huidige restauratie. "Het orgel is mechanische weer als nieuw. De

windlades zijn geheel gerestaureerd, waardoor er geen windverlies meet optreedt door lekkage. De orgeladviseur vindt het een erg bijzonder instrument en kent het orgel al jaren omdat hij zo'n 35 jaar geleden hulporganist was in de Dorpskerk. "Wat er zo mooi aan is, is dat Van Dam in 1849 gebruik maakte van ouder pijpwerk. Dat is uniek en dat geeft een bijzonder aroma aan de klank. Het is daardoor echt een Van Dam-orgel met een gouden randje", aldus de heer Jellema.

■ Anderhalve ton voor Joodse begraafplaatsen in Groningen

Acht Joodse begraafplaatsen in de provincie Groningen krijgen een fikse opknopbeurt, mede dankzij € 150.000 overheidssubsidie, zo meldt het Dagblad van het Noorden van 4 februari 2016. Dat bedrag wordt op tafel gelegd door de provincie Groningen. Het maakt deel uit van een totaal bedrag van € 2 miljoen. Daar worden landschapsbepalende plekken voor opgeknapt.

"Daar worden de acht begraafplaatsen ook toe gerekend", vertelt Willem Fokkens. Hij beheert de begraafplaatsen namens de eigenaar, het Nederlands Israëlitisch

Kerkgenootschap (NIK). Fokkens is zeer ingenomen met de provinciale bijdrage. "Al is het een voorwaarde dat we zelf ook een ton bijdragen. Dat heeft het NIK absoluut niet. We proberen te regelen dat dit bedrag ook in natura ingebracht kan worden. Dus in manuren van vrijwilligers of mensen van de betrokken gemeenten. Met die gemeenten gaan we om de tafel. Hopelijk helpen ze ons".

De acht Joodse begraafplaatsen liggen in Farmsum, Zuidbroek, Kolham, Winschoten, Hebrecht, Veendam, Winsum en Bad Nieuweschans. Op sommige zijn de stenen zerken niet meer in orde. "In Bad Nieuweschans bijvoorbeeld", zegt Fokkens. "Daar zitten scheuren

in de stenen en zijn letters niet meer goed leesbaar. Daar krijgen we ook hulp van een Joodse organisatie uit Duitsland. Omdat daar ook Duitse Joden begraven liggen." Op andere rustplaatsen, onder meer die in Winschoten, is volgens Fokkens snoeiwerk noodzakelijk. "Op weer andere deugt het hekwerk niet meer. Als vrijwilligers en gemeenten ook hun steentje willen bijdragen, kunnen we die anderhalve ton gebruiken om het achterstallig onderhoud weg te werken, zodat de begraafplaatsen er voor langere tijd weer goed bij liggen." In de provincie Groningen zijn 23 Joodse rustplaatsen. De andere 15 liggen er volgens Fokkens betrekkelijk goed bij.

Vieringen in kerk vragen om goede kwaliteit geluid en beeld

Dick Scheepstra

Een eredienst is een gelegenheid waarbij gelovigen hun Heer ontmoeten. Het behoeft geen discussie dat dit een bijzondere gebeurtenis is en blijft. Daarbij past een goede ambiance, eerbied, maar ook een goede kwaliteit van het geluid en in toenemende mate ook van het beeld, zowel voor de aanwezigen in het kerkgebouw als voor mensen die thuis de dienst meemaken.

Het geluid is, vooral in oude historische kerken, in de praktijk vaak van matige kwaliteit. Dat wordt vaak voor lief genomen. Soms wordt er ook veel geld besteed om tot verbetering te komen. De ervaring leert dat dit vaak een moeilijk proces is en vaak ook frustraties in de uitvoering geeft. Het trieste is dat het uiteindelijke resultaat dan ook nog onvoldoende is.

LOK wil meepraten

Het is ook lastig als goedwillende vrijwilligers en deskundige leveranciers met elkaar in gesprek moeten. Budgetten, technische kennis en plaatselijke kerkpolitiek spelen dan allemaal hun eigen rol. De Landelijke Organisatie Kerktechniek (LOK) wil graag aan dat gesprek meedoen om kerken met een onafhankelijk advies te ondersteunen. Zij zijn dan verzekerd van een geluidsinstallatie die aan hun wensen voldoet, waarvoor zij niet te veel hebben betaald en waarop zij als regel door de inbreng van de LOK nog geld hebben kunnen besparen.

Jaren geleden verhoogde de voorganger van de KPN de tarieven van kerkradio zeer fors. Om met succes de belangen van de kerken te kunnen behartigen werd de LOK opgericht. Het is nog steeds een niet-commerciële organisatie die 'het realiseren van een ongestoorde, duidelijke en natuurgetrouwe

weergave van geluid en beeld in kerkgebouwen en bij luisteraars die op afstand daarmee verbonden zijn, als statutaire doelstelling heeft.

De LOK is een vereniging die deskundig en onafhankelijk adviseert, keuringen verricht, kennis overdraagt en de belangen van haar leden behartigt ten aanzien van de aspecten beeld, geluid en ringleidingen. Leden zijn onder meer zelfstandige plaatselijke kerken of afdelingen van plaatselijke kerken of kerkgenootschappen, plaatselijke werkgroepen, diaconieën, kerkvoogdijen die zich met aspecten van het functioneren van de kerktechniek bezig houden. Momenteel zijn ruim 600 kerkbesturen, parochies e.d. bij de LOK aangesloten.

Belangenbehartiger

De LOK is vorig jaar weer gesprekspartner geweest voor de KPN. De organisatie heeft actief meegewerkt bij de overgang van de KPN kerktelefoon dienst (beëindigd) naar een andere commerciële partij die deze dienstverlening heeft overgenomen. Ook is er bezwaar aangetekend bij het ministerie van Economische Zaken over het veilen van de frequenties waarop de draadloze microfoons zitten. Leden van de Commissie Techniek zijn aanwezig geweest op een hoorzitting daarover in Den Haag en hebben de bezwaren nog eens kenbaar gemaakt over de extra kosten die kerken hierdoor krijgen. Helaas heeft haar bezwaar niet het gewenste resultaat opgeleverd.

De belangrijkste dienst van de LOK is advisering over nieuwe en bestaande audio- en videosystemen. De vrijwilligers die met het uitvoerende werk belast zijn, kunnen zelf praktische handreikingen doen en adviseren hoe de kwaliteit kan worden verbeterd, over onderhoud, reparatie en vervanging van appara-

tuur, de aan nieuwe apparatuur te stellen technische en functionele eisen en zij kunnen adviseren over uitgebrachte offertes. Ook algehele projectondersteuning bij de aanschaf en implementatie van een (deel)systeem is mogelijk. Het adviesrapport dat wordt gemaakt kan door de betrokken kerken ook gebruikt worden in het overleg met hun leverancier.

Richtlijnen voor apparatuur

In samenwerking/taakafbakening met de NVVS (de Nederlandse Vereniging voor Slechthorenden) worden ook in kerken officiële keuringen uitgevoerd door middel van metingen. Bij geluidsapparatuur zijn aandachtspunten: spraakverstaanbaarheid, nagalmtijd en geluidsdruk, bij beeldapparatuur: lichtopbrengst, kleurweergave en infrastructuur en bij de ringleiding: veldsterkte en verstaanbaarheid. Er is een matrix gemaakt met betrekking tot het aanbod van kerk-TV en kerkradio, een goed hulpmiddel om afgewogen keuzes te maken. En binnenkort zullen er in samenwerking met de leveranciers objectieve richtlijnen/criteria verschijnen over de eisen/ wenselijkheid waaraan alle apparatuur in kerkgebouwen zou moeten voldoen.

Er worden regelmatig door heel het land, al dan niet op verzoek qua inhoud samengesteld, workshops aangeboden voor de leden. Recent waren er workshops over beamer-techniek, cameratechniek en meer algemeen voor geluidstechnici en voor kosteren. Via de website en de social media van de LOK kunnen praktijkervaringen van leden (forum) worden gevolgd, kan mede kennis nemen van gebruikerservaringen met geluid- en beeldapparatuur en recente technische ontwikkelingen.

Bereikbaarheid

De LOK bereiken is te bereiken via ►

Henk Wobben (KKA/KKG): "Nooit kerkelijk bezit verkopen"

Het Friesch Dagblad van 30 december jl. besteedt aandacht aan het vertrek van de heer Henk Wobben als directeur van KKA/KKG, een bureau dat voor kerken de administratie verzorgt en goederen beheert. Hij zag door de jaren heen kerken krimpen en benadrukt pastoraat.

In antwoord op de vraag wat KKA/KKG kan doen om te voorkomen dat kerkgebouwen worden gesloten, antwoordt de heer Wobben dat KKA/KKG bij het voeren beleid kunnen adviseren.

Er is een z.g. quickscan ontwikkeld, een vragenlijst op basis van een aantal aandachtspunten. Het gaat altijd over kerkgebouwen, predi-

kantsplaatsen, geldwerving en communicatie met gemeenteleden.

Maar kerkenraden beseffen meestal niet waar krimp ontstaat. Hij vraagt daarom vaak naar het aantal dopelingen in relatie tot het aantal geboorten. "Als die cijfers sterk verschillen, kun je de krimp voor de komende decennia op je vingers narekenen.

Een ander belangrijk aandachtspunt voor gemeenten is het pastoraat. Met 1.150 leden moet je één volledige predikantsplaats hebben. Heb je één predikant op 2.500 leden, dan versnel je de krimp. Hij/zij kan het pastoraat nooit goed vorm geven met zoveel leden. En pastoraat op afroep is geen pastoraat".

Wat te doen met een gemeente die krimpt en er komt niet genoeg geld binnen. Zij heeft wat onroerend goed (grond) en biedt KKG dan aan om die grond te verkopen? Resoluut reageert Wobben: Nooit!, Nee dat moet je echt niet doen. Het advies aan de gemeente is altijd maatwerk.

Als een gemeente geld in kas heeft, ga ik daarmee juist landbouwgrond kopen. Wij zorgen voor het beheer van die grond en aan het eind van het jaar keren we de gemeente een bedrag uit de opbrengst van de pacht uit. De revenuen die je krijgt, moet je altijd inzetten. In Friesland zijn veel gemeenten die hun predikant kunnen behouden juist omdat zij landbouwgrond gekocht hebben en daaruit opbrengsten genereren.

Vervolg van pag. 123

het verenigingsbureau, Postbus 499, 8000 AL, Zwolle, tel. 038-4270440, de website www.delok.nl en via e-mail: info@delok.nl. Op verzoek wordt 10x per jaar gratis een digitale nieuwsbrief toegezonden met algemene en gespecialiseerde informatie over de verschillende aspecten van kerktechniek. Het lidmaatschapsgeld is € 30 per jaar. Voor de leden gelden kortingen op de toch al lage prijzen. Alle werk wordt immers gedaan door vrijwilligers, daardoor kan de LOK de kosten zo laag houden.

De heer Scheepstra is voorzitter van de Landelijke Organisatie Kerktechniek (LOK).

■ Opnieuw subsidie voor restauratie Friese kerken

Het Reformatorisch Dagblad van 4 januari 2016 meldt dat de provincie Friesland ruim 6 ton uittrekt voor het opknappen van kerken of voormalige kerken. De provincie trekt totaal € 644.000 uit voor twaalf kerkgebouwen, waarvan de meeste niet meer als kerk in gebruik zijn. In totaal besteedt Friesland € 2,5 miljoen voor het opknappen van monumenten.

De provincie stelde ook in 2013 en 2014 al miljoenen voor de restauratie van monumenten beschikbaar.

Het grootste bedrag gaat naar de restauratie van de doopsgezinde vermaning met kosterswoning in Franeker: € 200.000. Het bedehuis uit 1959 staat sinds kort te koop. De overige subsidiegelden gaan naar de hervormde kerk in Langweer (€ 66.690), de uit 1838 daterende kerktoren van Garijp (€ 58.404), de hervormde Meinartskerk in Minnertsga (€ 20.328), de in 2000 buiten gebruik gestelde gereformeerde kerk in Suawoude, die nu in gebruik is als uitvaartcentrum (€ 29.342), de hervormde kerk in Schettens (€ 42.636), de restauratie van de consistorie van de hervormde kerk in Lemmer (€ 19.994) en de hervormde kerk in Terkaple (€ 71.976).

Verder gaat er € 84.447 naar de opknapping van de voormalige hervormde kerk met baarhuisje en entreehek in Vinkega. Het godshuis is gekocht door de Stichting Behoud Kerk Finkegea, waarin dorpsbewoners zich inzetten voor herbestemming van het gebouw als dorpshuis. Drie kerken krijgen subsidie voor onderzoek naar hergebruik van de kerk, het geschikt maken ervan voor hergebruik of cultureel medegebruik. Het gaat om de hervormde

kerk in Dedgum, die vorig jaar is overgenomen door de stichting Alde Fryske Tsjerken en wordt omgevormd tot dorpshuis. De provincie stelt € 10.110 beschikbaar voor een onderzoek naar herbestemming.

Voor aanpassingen in de 13e-eeuwse hervormde kerk in Lollum is € 25.000 gereserveerd. Friesland betaalt verder voor € 14.890 mee aan de wijziging van de voorruimten van de Sint-Petruskerk in Tjerkwerd.

■ Kerk Lippenhuizen weer in gebruik

Na een maandenlange restauratie werd op 6 februari jl. de Piterkerk in Lippenhuizen feestelijk heropend. De renovatie begon in januari 2015 met de demontage van het orgel. De kosten bedragen ruim € 400.000. Naast subsidies en fondsen droeg het dorp fors bij door onder de slogan 'Sterk voor de Piterkerk' diverse acties te houden om de restauratie te financieren. Deze acties gaan ook na de oplevering van de gerestaureerde kerk door, aldus het Friesch Dagblad van 25 januari 2016.

Restauratie St. Stevenskerk Nijmegen voltooid

*P. van den Bogerd
J. van Delft*

Op 20 november 2015 is de restauratie van de St. Stevenskerk officieel afgesloten met een druk bezocht symposium. De, in totaal € 2,4 miljoen kostende restauratie, is gefinancierd door de gemeente Nijmegen, de provincie Gelderland en 130 Steveniers. Niet alleen is op grote schaal het tufsteen aan de toren en aan de zuidwestkant van de kerk vervangen, ook is een aantal dakdelen vernieuwd. In het interieur zijn in enkele ruimten voorzetrampen geplaatst en tevens zijn de laatmiddeleeuwse muurschilderingen, de Heerenbank en de graftombe van Catharine van Bourbon gerestaureerd. Tijdens het symposium werd ingegaan op de bouwgeschiedenis van de Stevenskerk en het belang van een dergelijk monument voor de stad. De kerk is eigendom van Stichting Stevenskerk Nijmegen, de toren is van de burgerlijke gemeente Nijmegen.

Na de inleidende woorden van dagvoorzitter Vincent Cantrijn kreeg burgemeester Bruls het woord. Hij stelde dat de kerktorens in heel Europa het oriëntatiepunt zijn in dorp of stad. Dit geldt zeker ook voor de Stevenstoren in Nijmegen als de oudste stad van het land. Zelfs het "Volkslied" van de stad heeft als titel (en refrein): "Al mot ik krupe, op bloote voeten goan, ik wil nog één keer de Sint Stevens hueren slaen"

De burgemeester was blij dat deze, hoognodige, restauratie met succes is afgerond. Met Van Hoogevest Architecten uit Amersfoort en aannemersbedrijf Van Dinther uit Schaijk was het prettig samenwerken; zij krijgen van de burgemeester een pluim voor het vakwerk dat zij hebben geleverd. Hij memoreerde kort welke onderdelen zijn hersteld c.q. vervangen en dat het gebouw nu weer in goede staat is voor de volgende generaties.

Betekenis stadskerk

Daarna kreeg prof. Fons Asselbergs, oud rijksadviseur Cultureel Erfgoed, het woord. Zijn referaat had de titel:

Maquette van de St. Stevenskerk Nijmegen

'De stadskerk op zoek naar een hernieuwde betekenis'. Direct waren de aanwezigen geboeid door het citeren van het gedicht 'Nijmegen' van Anton van Duinkerken. Asselbergs vertelde over de ervaringen die hij als kind in Nijmegen heeft gehad met de Stevenskerk. Zijn "college" gaf een uitgebreid overzicht vanaf de inwijding in 1273 tot heden. De aanwezigen hoorden hoe de kerk eeuwen lang meedeinde op de golven van de conjunctuur, de ritens en het kerkgezag en ook met de wisselingen van stijlopvattingen. Zo stond de kerk in het teken van welstand en ambacht, macht en aanzien. Maar het was ook voor clerus en volk het Huis van God. Honderden jaren bleef de kerk in de harten en hoofden van het geleidelijk verdeelde kerkvolk het centrum van de geloofsgemeenschap met haar sociale structuren, politieke krachten en godsdienstige opvattingen. De Stevenskerk is altijd de centrale stadskerk gebleven met verdraagzaamheid in het vaandel.

Tijdens het vergissingsbombardeement op Nijmegen op 22 februari 1944 raakt de kerk zwaar beschadigd, maar na de oorlog wordt zij weer in oude glorie hersteld. In 1969 is de wederopbouw voltooid en wordt de kerk in aanwezigheid van

prins Claus feestelijk in gebruik genomen. In 1983 is het eigendom van de Stevenskerk door de Hervormde Gemeente Nijmegen overgedragen aan een daartoe opgerichte Stichting Stevenskerk. In de statuten van deze Stichting staat dat de functie als bedehuis zal worden geëerbiedigd. Reeds tientallen jaren is de kerk het tehuis van het Oecumenisch City-pastoraat onder verantwoordelijkheid van de Raad van Kerken. Daarbij is het brede maatschappelijk gebruik van deze stadskerk thans - door het aanbrengen van vele voorzieningen - als comfortabel multifunctioneel en cultureel podium, sterk verbeterd.

Positie

De reputatie van de Stevens als toonbeeld van een open huis en daardoor ook draagvlak in de stad is de laatste jaren zeer versterkt. Vanuit een realistisch actieplan wordt geleidelijk aan gewerkt naar de voltooiing van een compleet gebruiksprogramma, hoewel we natuurlijk weten dat zo'n programma nooit af zal zijn. De instandhouding van het monument vergt permanente fondswerving en dat vereist een goede verstandhouding met de economische dragers van de stad, een goede relatie met het

stadsbestuur, een alerte deelname in het netwerk van de erfgoedwereld en een aantal actieve bondgenoten, zoals een actieve Vriendenstichting met creatieve geldwerving. Van essentieel belang is ook de inzet van vele vrijwilligers, verenigd in 'De Stevenskring'. Zij maken het mogelijk om de kerk open te stellen voor het publiek en voor alle andere activiteiten in de kerk. Misschien nog wel belangrijker is de motivatie en de werksfeer, dat zijn de genereuze omgangsvormen: saamhorigheid, het oude begrip broederschap.

Voorts is het van belang om genuanceerd om te gaan met de financiële huishouding. Wil men alle investeringen in een korset van rendementen knellen, dan komt de beheerstaak in het gedrang. Voor bepaalde investeringen, nodig om de duurzaamheid van het gebouw te kunnen garanderen, is een stadskerk veelal aangewezen op donaties die à fond perdu moeten worden geïnvesteerd.

Programmering

Bij het programmeren is een antenne nodig voor de juiste publieke events in stad en regio. Het veronderstelt een sociaal-cultureel netwerk en ruimhartige omgangsvormen en in het commerciële circuit is diplomatie nodig. De levensvatbaarheid van een programma voor een stadskerk is afhankelijk van vernieuwingsgezindheid en beheerders die met gevoel voor eigentijdse noden een generatiebreed programma weten samen te stellen.

Bij het beheer van stadskerken in Nederland wordt nogal eens een zelfgekozen censuur opgelegd in de veronderstelling dat schatplichtigheid aan de religieuze waardigheid en cultuurhistorie de grootst mogelijke terughoudendheid vereist. Dat is een misverstand. Het kiezen van passende programma's is niet een kwestie van het aan banden leggen ervan, maar meer het in goede banen leiden. Verregaande aanpassingen in gebruik en inrichting zijn onvermijdelijk. Wat dat betreft is niets is zo veranderlijk als een monument. Het is binnen deze complexe opgave dat de Stichting Stevenskerk effectief opereert. Daarvoor hulde!

Ten slotte nam de bouwhistoricus Karel Emmens de aanwezigen aan de hand van lichtbeelden mee in zijn voordracht 'Als de stenen spreken'. Hij liet zien dat grote delen van de kerk door het bombardement in 1944 weinig schade hadden en waar kapotgeschoten muren en daken zijn vernieuwd. Emmens toonde ook hoe je aan aangepast of vervangen metselwerk een bepaalde tijdsperiode kunt herkennen. Hieraan kan de bouwhistoricus de bouwgeschiedenis afleiden en dateren. De laatste stappen worden nu gezet voor een nieuw lichtontwerp en de fondswerving daarvoor; die investering bedraagt ca. € 154.000,00.

Deze middag maakte weer eens duidelijk dat het werk aan een monument nooit af is.

De auteurs zijn bestuurslid van de Stichting Behoud Kerkelijke Gebouwen Gelderland.

■ Geen zonnepanelen op gereformeerde kerk Bennekom

De gereformeerde kerk in Bennekom krijgt van de gemeente Ede geen toestemming om zonnepanelen op het dak van de Brinkstraatkerk te plaatsen, zo meldt het Reformatorisch Dagblad van 4 februari 2016. Het bedehuis is een gemeentelijk monument. De panelen zouden vanaf de openbare weg zichtbaar zijn en dat doet afbreuk aan het monumentale karakter van de kerk, vindt de gemeente. Bovendien is er volgens haar een alternatief omdat zonnepanelen op het dak van het kerkelijk centrum De Brink dat naast de kerk ligt, dezelfde hoeveelheid energie opleveren.

De voorzitter van de kerkenraad, Harry Haverkamp, betreurt het besluit. "Graag stralen wij uit dat wij als gemeente duurzaamheid, rentmeesterschap en zorg voor de schepping belangrijk vinden. Gemeenteleden zijn er al jaren mee bezig. We zijn onder meer fairtrade-kerk en groene kerk, eerder werd al duurzame kerkverwarming gerealiseerd. De panelen zouden aan de achterkant komen, de minst mooie kant".

De kerkenraad en het college van kerkrentmeesters leggen zich bij het besluit neer. Voor de zonnepanelen brachten gemeenteleden € 20.000 bijeen.

■ Kerkgangers doen meer vrijwilligerswerk

Regelmatige bezoekers van religieuze diensten zijn vaker actief als vrijwilliger dan mensen die niet of minder frequent naar de kerk of moskee gaan. Die conclusie komt vaak naar voren en nu ook bij het onderzoek van het Centraal Bureau voor de Statistiek dat op 23 december 2015 verscheen.

Dit geldt voor vrijwel alle geloofsgroepen, blijkt uit onderzoek van CBS. De helft van de bevolking zegt tot een godsdienstige groepering te behoren. Eén op de zes gaat regelmatig, minstens één keer per maand, naar een religieuze dienst. Actieve kerkgangers doen niet alleen vrijwilligerswerk voor religieuze instellingen. Zij zetten zich ook vaker in voor bijvoorbeeld scholen of sportverenigingen. Leeftijd speelt hierin een bijzondere rol. Ouderen gaan vaker naar de kerk dan jongeren. Maar over het algemeen doen ouderen juist minder vrijwilligerswerk dan jongeren. Het zijn dus vooral de oudere kerkgangers die zich onderscheiden van de ouderen die niet of nauwelijks een religieuze dienst bezoeken.

Mensen die regelmatig een religieuze dienst bezoeken gaan ook vaker stemmen bij verkiezingen voor de Tweede Kamer en proberen regelmatig de politiek op andere manieren te beïnvloeden, dan de groep die niet of nauwelijks naar een religieuze dienst gaat. Protestanten laten hierin de meeste betrokkenheid zien, moslims de minste. In 2014 beschouwde net iets meer dan de helft van de bevolking van 15 jaar of ouder zichzelf als godsdienstig: 24 procent is katholiek, 16 procent is protestants (waaronder de leden behorende bij de Protestantse Kerk in Nederland) en 5 procent is moslim.

De kerk: deur des hemels

Dr. Jan Dirk Wassenaar

'Aan geen plaats op aarde – het ouderhuis, een open plek in het bos, een uitzicht in de Alpen – kan een mens zo gehecht zijn als aan de kerk, waarheen hij de jaren door is opgegaan. Augustinus weet daarvan te spreken en Melancton ook, John Ruskin getuigt ervan en Paul Claudel en even goed en even diep een hele schare van eenvoudigen, die van verre iets verstaan van het psalmwoord: indien ik u vergeet, o Jeruzalem, zo vergete mijn rechter-

hand zichzelf [Ps. 137:5].’ Zo begint dr. K.H. Miskotte het uit 1954 daterende artikel ‘Porta coeli. Deur des Hemels’. Vervolgens wijdt de auteur een beschouwing aan een schilderij van het interieur van de Grote of Sint-Bavokerk te Haarlem van Berckheyde. Er zijn verschillende schilders met die naam geweest. De redactie van het Verzameld Werk (deel 14, Mystiek en bevinding) van Miskotte denkt aan een werkstuk van Job Adriaensz. Berckheyde uit 1668. Het is nu te zien in het Frans Hals Museum te Haarlem.

aan verbonden. In de tijd van de Tweede Wereldoorlog werd een Joodse familie bijna drie jaar lang achter het orgel verborgen gehouden. Op 6 januari 1944 werd er zelfs een kind geboren: Emile Kool. Zijn ouders, Rebecca en Maurice Kool, zaten toen al anderhalf jaar verstopt op de benauwde orgelzolder. Vooral het werk van de toenmalige koster stemt Emile Kool, ‘die nu pas over die gebeurtenissen spreekt’, tot grote dankbaarheid. ‘Hij en anderen hebben toen ons leven gered.’ Net voor het einde van de oorlog, in april 1945, was het nog even spannend voor de onderduikers.

De Duitsers wisten dat de koster in het verzet zat en verdachten hem van wapenopslag in de kerk. Daarom vielen ze drie weken voor de bevrijding de kerk binnen. De koster werd meegenomen, maar hield zijn mond over de onderduikers, waardoor de zes familieleden de oorlog hebben overleefd. Vorig jaar publiceerde burgemeester Ahmed Aboutaleb van Rotterdam het essay *Droom & daad*. Daarin refereert hij aan de geschiedenis.

Terug naar Miskotte. Volgens hem hangt de zin van de kerk – en dat wil ook het kerkgebouw uitdrukken – aan het heilsfeit van de incarnatie. ‘Het geloof in de vleeswording van het Woord, in de ene en onvergelykelijke openbaring (...) heeft de kathedralen gebouwd.’ Een vraag aan Miskotte: moeten het beslist kathedralen zijn? Ik moest denken aan wat dr. O. Noordmans ooit over het gevoel van wijding in de huiskerk geschreven heeft. Hij herinnert zich vooral de ‘kathedraal van geluid’ van het huisorgel met zijn drie lange en wijde pijpen, de a, de bes en de b, ‘die grond gaven aan het hele spel’. ‘(...) geen kerk bracht mij ooit een zo grote zekerheid bij van thuis te komen bij God.’

Job Adriaensz. Berckheyde, 'Interieur van de Grote of Sint-Bavokerk'

Iemand die ook gehecht is aan de kerk waarheen hij de jaren door is opgegaan, is de dichter Anton Ent (1939). Hij dichtte bij Psalm 42:

Loflied

*Het loflied op de Maker brengt
bije
wat nu vervallen en verworpen is.*

*Hymnen bouwen de kerk van mijn
jeugd
om mij heen, die oude Breeplein-
kerk.*

*Het plafond bood geborgenheid,
de kroonluchter waarheid,
de witte muur vrijspraak,
ik was gekleed in kleding van licht.*

*Ik zing het loflied op de Maker
dat orde in de chaos schept.*

De Breepleinkerk werd in 1931 als vierde godshuis van gereformeerd Rotterdam-Zuid gebouwd en in gebruik genomen.

Het is niet een bijzonder gebouw. Er is wel een bijzondere geschiedenis

De Breepleinkerk

Miskotte ziet de kerk als een porta coeli, deur des hemels, een aanduiding die ontleend is aan Genesis 28:17, een vers in het verhaal over het visioen van Jakob. De auteur heeft dan niet een poort waardoor wij de hemel ingaan op het oog, 'maar een poort waardoor de hemel lichtende neergaat, om in die mensenharten ontvangen te wor-

den, die overigens en elders God niet kunnen vinden.' 'Aan geen plaats op aarde – het ouderhuis, een open plek in het bos, een uitzicht in de Alpen – kan een mens zo gehecht zijn als aan de kerk, waarheen hij de jaren door is opgegaan.' Daar is theologisch nog wel iets bij op te merken. Jezus heeft in zijn gesprek met een Samaritaan-

se vrouw met het oog op het geding van aanbidding op de berg Gerizim of in Jeruzalem gezegd dat wij de Vader moeten aanbidden in Geest en in waarheid (Joh. 4: 24). Duidelijk is, dat de plaats van aanbidding van ondergeschikt belang is. Dat neemt niet weg dat men gehecht kan zijn aan de kerk waarheen men de jaren door is opgegaan. Daar is niets mis mee.

■ Project Catharijneconvent toont de rijkdom van kerken

Het Museum Catharijneconvent in Utrecht lanceert volgend jaar het project "Het Grootste Museum van Nederland", een groot project, waarbij rond de twaalf kerken worden opengesteld., zo meldt het Friesch Dagblad van 6 februari 2016. Het project is mogelijk dankzij de steun van de BankGiroLoterij. De BankGiro Loterij, die met haar opbrengsten cultuur steunt, schonk tijdens het GoedGeldGala begin februari € 925.000 aan het Catharijneconvent voor dit project. In totaal verdeelde de loterij ruim 62 miljoen Euro onder 69 culturele organisaties.

Met "Het Grootse Museum van Nederland" beoogt Museum Catharijneconvent dat kerken in Nederland vaker de deuren openen voor publiek. "De kerken moeten nog worden uitgekozen", zegt directeur Marieke van Schijndel. Het gaat om kerken die niet of weinig open zijn. Of om kerken die wel open zijn, maar meer publiek verdienen. "Met

een aantal kerken hebben we een intentie uitgesproken, zoals met de Willibrordkerk in Utrecht en de basiliek in het Brabantse Oudenbosch." Of er ook een kerk uit Friesland bij zit, is nog niet bekend.

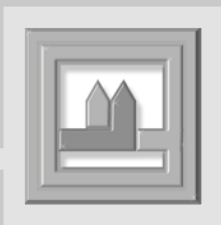
"Het gaat om beeldbepalende kerken, die het belang van de kerk tonen, en de pracht van het interieur", vertelt mevrouw Van Schijndel. "Dan nog blijft er veel te kiezen, omdat er heel veel mooie kerken zijn in Nederland, in Friesland. We zijn op zoek naar een dwarsdoorsnede van alles wat er is in Nederland." Het Catharijneconvent vindt het belangrijk om aan te sluiten bij regionale initiatieven rond openstelling van kerken, zoals Tsjerkepaad.

"Het is goed om elkaar aan te vullen en samen te zorgen dat kerken meer open zijn. We hopen dat het project als een olievlek werkt." Het begint met de concrete openstelling. "Dat is vaak een enorme inspanning voor gemeenschappen. Er zijn veel vrijwilligers voor nodig."

Daarnaast zullen de deelnemende

kerken beter worden ontsloten voor het publiek. "Door middel van techniek kun je de publiekservaring verdiepen, meer context bij de kerk bieden", zegt Van Schijndel. "Dat zie je in het buitenland al vaak gebeuren. Denk aan de Westminster Abbey in Londen. Daar word je bij de hand genomen door de kerk heen. Je snapt vervolgens veel beter waarom de kerk van waarde is en wat de historische achtergronden zijn.

Vaak gebeurt dat met een audiotour." Kerken in Nederland zouden daar ook meer gebruik van kunnen maken, vindt mevrouw Van Schijndel. "De gemiddelde Nederlander heeft steeds minder kennis over kerken. Een audiotour kan bijvoorbeeld duidelijk maken waarom een dorp rond een kerk is gebouwd en welke historische gebeurtenissen zich hier hebben afgespeeld."

Onderscheidingen van de VKB

GOUD MET BRILJANT

toegekend aan:

Albert Booij, Ellecom-de Steeg, 50 jaar organist

A. Booij, Ellecom-de Steeg

GOUD

toegekend aan:

Dirk Cornelis Horstman, Deventer, 41 jaar hulpkoster

Hendrik Jilles de Koe, Provinciale afdeling Friesland, 40 (voorzitter) afdelingsbestuur en ouderling kerkrentmeester te Koudum

Annie Schuurman-Gosseling, De Eshof Hoevelaken, 40 jaar koster/beheerder

Gerrit Marius van de Hoef, Veenendaal, 40 jaar organist

G.M. van de Hoef, Veenendaal

ZILVER

toegekend aan:

Geert Schonewille, Hollandscheveld, 25 jaar koster

Hermana Schonewille-Doldersum, Hollandscheveld, 25 jaar koster

H. Schonewille-Doldersum en G. Schonewille, Hollandscheveld

Sjoerd van der Meijden, Pijnacker-Delfgauw, 25 jaar organist

Teunisje Keamingk-Bouwman, Ruurlo-Barchem 27 jaar koster

Frederik Bouwmeester, Ruurlo-Barchem, 27 jaar koster

Jan Stephanie Kruissen-de Jong, Waardenburg-Neerijnen, 25 jaar koster

J.S. Kruissen-de Jong, Waardenburg-Neerijnen

BRONS

toegekend aan:

Willem Pieter Kok, Ammerstol, 24 jaar koster

W.P. Kok, Ammerstol

Theodora Nina Niemeijer, Arnhem, 21 jaar koster

Gijsbertina Junte-van de Pol, Elburg, 12,5 jaar interieurverzorgster

G. Junte-van de Pol, Elburg

Hendrik Kijk in de Vegte, Windesheim, 23 jaar ouderling-kerkrentmeester

H. Kijk in de Vegte, Windesheim

Verdient er iemand in uw gemeente ook een onderscheiding?

**Vraag nu het formulier aan via
info@kerkrentmeester.nl
of bel 078-6393666.**

Insignes van de Protestantse Kerk in Nederland

GOUD MET BRILJANT

toegekend aan:

Albert Vloo, Bellingwolde, 50 jaar diverse functies ten dienst van de Protestantse gemeente

A. Vloo, Bellingwolde

ZILVER

toegekend aan:

Hendrik Jan van der Kolk, Windesheim, 32 jaar diaken en ouderling-kerkrentmeester

Hendrik Koers, Windesheim, 20 jaar diaken

*H.J. van der Kolk en H. Koers,,
Windesheim*

■ Voorlichtingsboekje "Ruimte"

VERENIGING VOOR
KERKRENTMEESTERLIJK
BEHEER IN DE PKN

RUIMTE

Leverbaar is het boekje "Ruimte" dat voor verschillende doeleinden geschikt is. In de eerste plaats kan het gebruikt worden voor de belijdeniscatechisanten om hun informatie te geven over de financiële behoefte van kerk en plaatselijke gemeente, over de bestuurlijke opbouw van de kerk, enz.

Verder is dit boekje uitermate geschikt om uit te reiken aan de vele vrijwilligers die zich voor de plaatselijke gemeente inzetten.

Tenslotte kan dit boekje op gemeenteavonden gebruikt worden om informatie te geven over de gehele organisatie van kerk en gemeente.

"Ruimte" is een fraai geïllustreerd boekje, dat informatie biedt die van belang is voor alle leden, die wat meer over kerk en gemeente dienen te weten.

De prijs voor dit boekje, bedraagt € 1,00 exclusief verzendkosten en BTW. Bestellen kan via de webshop door in te loggen op de website www.kerkrentmeester.nl, per e-mail aan j.zwep@kerkrentmeester.nl of per telefoon 078-63 93 665

■ Week van de Begraafplaats 2016

De Week van de Begraafplaats begint een traditie te worden, aldus "De Begraafplaats", het informatieblad van de Landelijke Organisatie van Begraafplaatsen (LOB) van februari 2016. In 2016 wordt deze Week voor de derde achtereenvolgende keer gehouden. Vanaf eind mei een week lang aandacht voor alle aspecten die begraafplaatsen in Nederland te bieden hebben. Het genereren van publiciteit via deze Week brengt de begraafplaats positief in het nieuws en maakt de toegankelijkheid laagdrempeliger. De organisatie is opnieuw in handen van de LOB, vereniging De Terebinth en de Branche Vereniging Ondernemers Begraafplaatsbeheer.

Het thema zal zijn "Verborgene tuinen van Nederland". Veel van de Nederlandse begraafplaatsen zijn een oase van rust waar de natuur hoogtij viert. In samenwerking met diverse natuurorganisaties zal deze

Week verder vorm worden gegeven. Dit jaar vindt de Week van de Begraafplaats van zaterdag 28 mei tot en met zondag 5 juni plaats.

■ Restauratie Hinszorgel Appingedam

"Het Dagblad van het Noorden" van 11 januari jl. meldt dat Orgelmakerij Reil uit Heerde begonnen is met de restauratie van het Hinsz-orgel in de Nicolaïkerk in Appingedam. De opknapbeurt duurt anderhalf jaar. Het achttiende-eeuwse instrument ondergaat een grote onderhoudsbeurt en krijgt de langverwachte uitbreiding van een extra pedaal.

Daarmee worden de mogelijkheden van het instrument enorm vergroot. De kosten van de restauratie bedragen om en nabij de € 480.000. Naast een grote eigen bijdrage van de Protestantse Gemeente Appingedam betaalt de provincie Groningen mee. Ook ontving Stichting Nicolaï een groot legaat. Een deel is bijeengebracht met giften.

Donatus

het vertrouwde verzekeringsloket van A tot Z

Voor kerken en kerkelijke gebouwen heeft Donatus een aantal specifieke verzekeringsproducten ontwikkeld. Ook voor kerkelijke werkers in loondienst en kerkelijke vrijwilligers heeft Donatus verzekeringen op maat. Bijvoorbeeld:

- + aansprakelijkheid en rechtsbijstand
- + auto/verkeersschade
- + CAR-verzekering
- + inboedel/inventaris
- + kerkgebouwen, pastorieën en woonhuizen
- + kostbaarheden
- + milieuschade
- + monumenten
- + ongevallen vrijwilligers
- + orgels
- + verenigingsgebouwen
- + ziekengeld
(loondoorbetaling bij ziekte)
- + ziektekosten/zorgverzekering

Graag informeren wij u nader. Bel ons gerust voor een informatiefolder of een afspraak. Ook kunt u via onze website vrijblijvend een offerte aanvragen.

Donatus

Dé kerken- en monumentenverzekeraar

www.donatus.nl tel. 073 - 5221700

VERENIGING VOOR
KERKRENTMEESTERLIJK
BEHEER IN DE PKN

BELANGENBEHARTIGING • DIENSTVERLENING • KENNIS INSTITUUT

De Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer is de organisatie van beheerders in de Protestantse Kerk in Nederland. De VKB zorgt voor de belangenbehartiging en de dienstverlening voor haar leden.

Daarnaast is de Vereniging een kennisinstituut ten dienste van kerkrentmeesters en alle andere beheerders in de Kerk. De VKB beschikt daartoe over veel kennis en ervaring op het gebied van geldwerving, gebouwen en monumenten, beheer van begraafplaatsen, verzekeringen, enz.

De VKB weet wat er speelt in de kerk en in de wereld daar omheen. Zij weet wat kerkelijke gemeenten nodig hebben en zoekt daar betaalbare oplossingen voor. Protestantse gemeenten, Hervormde gemeenten, Gereformeerde kerken en Evangelisch-Lutherse gemeenten, maar ook externe relaties die binnen de doelstellingen van de Vereniging vallen, kunnen gebruik maken van de volgende diensten van de VKB:

- **MAATWERK IN VERZEKERINGEN:**
nu al ruim 6000 verzekeringen, ondergebracht bij Marsh/Mercer, voor WA, bestuurdersaansprakelijkheid, rechtsbijstand, ongevallen, fraude en beroving, vervanging van predikanten, zorg en inkomen, inkomensverzekeringen onder op maat gemaakte polisvoorwaarden en tegen uiterst scherpe premies.
- **STEUN BIJ GELDWERVING:**
al het materiaal voor de actie Kerkbalans, eigen folders en brochures voor uw gemeente, advies voor de plaatselijke geldwerving.
- **ADVIEZEN VOOR BEHEERDERS:**
over kerktorens, orgels en kerkverwarming, belastingwetgeving en beheer van kerkelijke begraafplaatsen.
- **PUBLICATIES:**
handleiding voor kerkrentmeesters, modellen voor plaatselijke regelingen, overeenkomsten en tarieven.
- **ONDSCHIEDINGEN VOOR VRIJWILLIGERS:**
draaginsignes en speldjes bij jubilea van kerkelijke medewerkers.

VKB - IN DIENST VAN DE KERK

Centraal Bureau Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer
in de Protestantse Kerk in Nederland
Nicolaas Maessingel 271D, 3311 KS Dordrecht
Postadres: Postbus 176, 3300 AD Dordrecht.
Telefoon: 078 - 639 36 66, Fax: 078 - 631 59 49
E mail: info@kerkrentmeester.nl
Website : www.kerkrentmeester.nl

